

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

LIV год. од изласка
XXXI год. непрекидног излажења

Нови Сад, октобар 1982.
Број 10

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Бранко Петрић	Друштвени правобранилац самоуправљања као субјект кривичног поступка
Лида Бајић-Петровић	Неке новине у инкриминацијама у групи кривичних дела против достојанства личности и морала
Зоран П. Рашовић	Личне службености према Нацрту закона о праву својине и другим стварним правима СР Црне Горе

ПРАВНА ПРАКСА

Из Билтена Врховног суда Војводине

САОПШТЕЊА

Из седнице Управног одбора

Са 17. седнице Конференције адвоката која је одржана 25. IX 1982. у Новом Саду

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

LIV год. од изласка

Нови Сад, октобар 1982.

XXXI год. непрекидног излажења

Број 10

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Бранко Петрић
председник Врховног суда Војводине

ДРУШТВЕНИ ПРАВОБРАНИЛАЦ САМОУПРАВЉАЊА КАО СУБЈЕКТ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Извршењем било којег кривичног дела настаје негативна промена у спољњем свету (забрањена последица), којом се угрожава, нарушава или оштећује неки друштвени однос или добро (правног или физичког лица) које ужива одговарајућу кривично-правну заштиту. Наступела негативна промена — забрањена последица објективно (а и субјективно) може да буде изражена у материјалном или нематеријалном виду, зависно од врсте и карактера кривичног дела, а репарација настале штете је могућа остварењем имовинскоправног захтева у кривичном (адхезионом) поступку, било у виду накнаде конкретне материјалне штете, било у виду накнаде нематеријалне штете (накнада за бол, страх, умањене радне способности, унакаженост, губитак појединих органа или делова тела и др.). Но, без обзира на врсту, карактер, облик и висину штете, она се може — под одређеним условима — накнадити у кривичном поступку (адхезионом поступку), на основу захтева овлашћеног — правног или физичког — лица, које постаје субјект кривичног поступка у својству оштећеног. Наравно да је могуће у кривичном (адхезионом) поступку остваривати само онај имовинскоправни захтев који је иначе могуће редовно остваривати у парници — чл. 104. ст. 1. Закона о кривичном поступку (даље: ЗКП), јер је адхезиони поступак, у суштини ствари, специфична парница унутар кривичног поступка у којој је оштећени тужилац а окривљени тужени.

Право на остваривање имовинскоправног захтева у кривичном поступку представља за оштећеног могућност да брже, једноставније, ефикасније и јефтиније (не плаћају се таксе) оствари своје право угрожено, нарушено или оштећено кривичним делом. Ово стога што је кривични поступак (и поред тога што у неким случајевима траје неоправдано дуго) бржи и ефикаснији од парничног поступка и што су процесна начела и односи другачији (официјелност у кривичном, а диспозиција странака у парничном поступку и др.), тако да оштећени — као субјект поступка — има шири овлашћења и могућности, којима може ефикасније да штити и реализује овај захтев унутар кривичног поступка.

О оштећеном, као субјекту кривичног поступка је доста писано, али нека законодавна решења (која нису ни нова) која регулишу статус једног специфичног субјекта поступка, нису нашла свој адекватан одраз ни у теорији, ни примену у пракси. Због тога пракса не примењује неке позитивне, императивне прописе, а теорија није ни покушала да их разради па их чак и не помиње.

Када се ради о оштећеном у кривичном поступку, онда треба имати у виду да се као оштећени могу појављивати две врсте — квалитативно различитих — субјеката, чији је процесни положај идентичан, јер имају истоветна процесна права, могућности, овлашћења и обавезе, али је разлика у формалним носiocима права и обавеза. Кривичним делима могу бити оштећена како правна тако и физичка лица, и онда су у могућности да остварују свој имовинскоправни захтев у кривичном поступку под истим условима, али са различитим обавезама у односу на заступање. Начелно узето, оштећени може, у кривичном поступку, вршити своја права како лично тако и преко пуномоћника (чл. 65. ст. 1. — члан уз који није наведен закон односи се на ЗКП), што се наравно у целини може односити само на физичка лица, јер правно лице мора — по својој правној природи — бити заступано путем пуномоћника — чл. 438. и 439. Закона о удруженом раду (даље: ЗУР) и чл. 89—101. Закона о парничном поступку (даље: ЗПП). Правила о заступању, која се односе на правна лица, имају неке специфичности када се ради о заступању путем пуномоћника у кривичном поступку, јер се тада редовно ради о оштећењу друштвене својине — која је под посебном друштвеном заштитом, а што је регулисано и уставно-правно и посебним законима. Због тога је од превасходног интереса — и друштвено значајно — јасно и несумњиво утврдити права и обавезе појединих субјеката у заштити друштвене својине, када се та заштита остварује у кривичном поступку.

Због наведеног, за ову прилику остављамо по страни оштећено физичко лице, јер оно може своја права, у кривичном поступку, остваривати било лично, било преко пуномоћника којег бира по свом нахођењу, и у том правцу нема неких посебних проблема.

Када се ради о адхезионом поступку онда треба имати у виду да ЗКП познаје „лице које је овлашћено“ да имовинско-правни захтев остварује у парници (чл. 104. ст. 1), а да такође познаје и „оштећеног“ (чл. 147. ал. 5). На основу чл. 147. ал. 5. „оштећени је лице чије је какво лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено“. По правилу „оштећени“ је истовремено и „овлашћено лице“, али не мора увек бити тако, јер ако, на пример, након поднетог предлога за остваривање имовинског захтева, тај захтев, по правилима имовинског права, пређе на неко треће лице, то треће лице је „овлашћено лице“ и може у адхезионом поступку реализовати тај захтев, (чл. 106. ст. 2), али оно није „оштећени“ и не може, рецимо, предузети гоњење у случају одустанка јавног тужиоца од гоњења. Пошто је у случају оштећења друштвене својине увек у питању идентитет „оштећеног“ и „овлашћеног лица“, онда разлика у статусу ових субјеката није од значаја.

1. Друштвена својина и њена кривично правна заштита

С обзиром на значај друштвене својине, као основе нашег друштвено-економског система, Кривичним законом СФРЈ, као и кривичним законима република и покрајина обезбеђена је и кривично-правна заштита, тиме што је прописан (инкриминисан) углавном одговарајући број и врста кривичних дела, па је тако кривично-материјално право преузело посредну заштиту друштвене својине. Непосредна заштита друштвене својине остварује се путем кривично-процесног права, односно кривичног поступка у коме се — под одређеним условима, реализује накнада штете друштвеној својини причињене извршењем кривичног дела. Норме кривично-материјалног права пружају друштвеној својини само посредну заштиту, јер прописивањем кривичних дела и казни још се не решава питање репарације штете, већ се то питање решава применом норми кривично-процесног права, применом одредаба кривичног поступка којима је регулисано питање накнаде штете причињене кривичним делом, што је непосредна заштита друштвене својине.

Имовинскоправни захтев, настао извршењем кривичног дела, може се расправити у кривичном поступку (адхезиони поступак) на предлог овлашћених лица — чл. 103. ст. 1. Имовинскоправни захтев, као општи појам, садржи у себи три облика могућег постављања захтева, па према томе и одлучивања, и то: накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла. У пракси је најчешћи облик накнада штете, ређи је повраћај ствари, а изузетно поништај одређеног правног посла.

Одредбом чл. 103. ст. 1. и 104. ст. 1. у кривичну процедуру је уведен један специфичан субјект — „овлашћено лице“ поред „оштећеног“. На основу чл. 147. ал. 5. „оштећени је лице чије је какво лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено“, а „овлашћено лице“ је оно које је овла-

шћено да имовинскоправни захтев остварује, према окривљеном, у парници, па га може остваривати и у кривичном (адхезионом) поступку. У пракси је најчешћа ситуација да су „оштећени” и „овлашћено лице” једно те исто лице, али је могуће да између та два субјекта и не буде идентитета. Разлика у идентитету може постојати у случају када, након поднетог предлога за остваривање имовинскоправног захтева (без обзира на облик захтева), захтев пређе — по правилима имовинског права — на друго лице, то лице је онда само „овлашћено лице” — чл. 106. ст. 2. и може преузети постављени захтев, јер је оно тада овлашћено да тај захтев остварује и у парници, али то лице тиме не постаје „оштећени” у смислу чл. 147. ал. 5. јер оно није оштећено кривичним делом. Ако би — по правилима имовинског права — имовинскоправни захтев прешао на друго лице пре него што је оштећени поднео предлог за остваривање имовинскоправног захтева, онда лице на кога је захтев прешао не може добити статус „овлашћеног лица” (без обзира на то што тај захтев може остваривати у парници), јер је могућност да треће лице стекне својство „овлашћеног лица” изричито условљена претходно поднетим предлогом — чл. 106. ст. 2.

Између „оштећеног” и „овлашћеног лица” као субјекта поступка постоји битна, квалитативна разлика, јер „овлашћено лице” не може ни под којим условима — у случају одустанка јавног тужиоца од гоњења — ступити у својство супсидијарног тужиоца, јер то може само „оштећени” — чл. 60. ст. 1. О овим разликама и својствима појединих субјеката, као и њиховим овлашћењима, мора да води суд рачуна по службеној дужности.

Према томе, пошто су најчешће „оштећени” и „овлашћено лице” идентични, а то поготово када је у питању правно лице, то је онда по правилу увек оштећена друштвена својина. Пошто је обавеза заштите друштвене својине општа — чл. 129. Устава СФРЈ — то је од значаја како се и на који начин, од стране којих субјеката, којим средствима и процесним радњама може — и мора — штитити друштвена својина у кривичном поступку.

II. Пуномоћник оштећеног правног лица

Оштећени може своја права у кривичном поступку вршити и преко пуномоћника — чл. 65. ст. 1. Могућност вршења права у поступку преко пуномоћника је ствар опредељења оштећеног, али само када је у питању физичко лице као оштећени и он може вршити своја права лично и непосредно (али нас сада — у овој прилици — физичко лице као оштећени не интересује). Међутим, правно лице — као оштећени — мора безусловно бити, у поступку заступљено путем одговарајућег пуномоћника, јер је то по природи ствари нужно. Но, чињеница је да се не води увек рачуна у томе да ли је пуномоћник уредно овлашћен.

Као оштећено правно лице могу се појавити организације удруженог рада, друге самоуправне организације или заједнице, друштвено-политичка заједница и њени органи и друга друштвено правна лица, која располажу, управљају или користе друштвену својину.

Када су кривичним делом оштећене организације удруженог рада, друге самоуправне организације или заједнице онда се питање пуномоћника, и његових овлашћења, решава на основу одредаба ЗУР-а. На основу чл. 438. ст. 1. ЗУР-а организацију удруженог рада заступа инокосни пословодни орган односно председник колегијалног пословодног органа, а то само ако статутом или другим самоуправним општим актом организације није другачије уређено питање заступања. У чл. 438. ст. 2. ЗУР-а предвиђена је могућност да организацију заступа и један или више радника са посебним овлашћењима — ако је тако утврђено у статуту или другом општем акту организације. У осталим одредбама чл. 438. и у чл. 439. ЗУР-а утврђена су права и овлашћења одређеног заступника, који је у кривичном поступку — на основу чл. 65. ст. 1 — у својству пуномоћника, са свим правима која има оштећени у кривичном поступку.

Сем овлашћења из чл. 438. и 439. ЗУР-а, заступник — пуномоћник организације удруженог рада, друге самоуправне организације или заједнице (даље: ОУР) мора испуњавати и услове из чл. 91. ЗПП. Наиме, у чл. 91. ЗПП предвиђено је да пуномоћник ОУР у парницама у којима предмет спора прелази 50.000.— динара мора имати *положен правосудни испит*. Пошто је остваривање имовинскоправног захтева у кривичном (адхезионом) поступку, у суштини специфична парница унутар кривичног поступка, а вредност је ретко испод 50.000.— динара, то значи да заступник — пуномоћник и у овом случају мора испуњавати услов из чл. 91. ЗПП.

Међутим, мора се констатовати да је редак случај да се, у кривичном поступку, проверава и утврђује врста, карактер и обим овлашћења пуномоћника, а поготово се ретко (или никако) врши провера постојања услова из чл. 91. ЗПП.

Полазећи од претпоставке да је заступник ОУР — као оштећеног — уредно овлашћен и да наступа у својству пуномоћника, онда се поставља даље питање да ли тај пуномоћник уредно и правилно заступа оштећену ОУР, да ли је поднео предлог за остваривање имовинскоправног захтева (у целини или само делимично), да ли је — према потреби — ставио предлог за одређивање привремене мере обезбеђења и друге неопходне процесне радње. Другим речима питање је да ли заступник — пуномоћник заступа ОУР тако да друштвена својина буде заштићена на одговарајући ефикасан начин. Овде треба одмах напоменути да суд није овлашћен да предузима — у овом правцу — неке мере по службеној дужности. Но, то ипак не значи да је заштита друштвене својине препуштена само, и искључиво, заступнику — пуномоћнику и његовој стручности (нестручности), знању (незнању), савесности (несавесности), сналажљивости (не-

сналажљивости) итд., већ је заштита друштвене својине у надлежности и једног специфичног органа друштвене заједнице — друштвеног правобраниоца самоуправљања.

III. Друштвени правобранилац самоуправљања и заштита друштвене својине

Друштвени правобранилац самоуправљања (даље: ДПС) нема у надлежности само заштиту самоуправних права радних људи (што би произишало из његовог назива), већ је његова надлежност и заштита друштвене својине. То јасно и недвосмислено произлази из одредаба свих закона о ДПС. У чл. 1. Закона о савезном ДПС („Службени лист СФРЈ” бр. 36/75) између осталог је одређено: „... и врши законом утврђена права и дужности ради остваривања друштвене заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине.” У законима о ДПС свих република и покрајина на истовестан начин је одређена надлежност и дужност ДПС у односу на заштиту друштвене својине, па је према томе на јединствен начин решено питање органа који је овлашћен и дужан да — одговарајућим правним средствима — штити друштвену својину.

У свим законима република и покрајина налазе се изричите одредбе о томе да су органи друштвено-политичке заједнице, судови удруженог рада и други судови, организације удруженог рада и друге самоуправне организације и заједнице дужне да обавештавају ДПС о повреди — осим осталог — друштвене својине (закони о ДПС: СРБиХ — чл. 5. ст. 1; СРЦГ — чл. 3, 7. ст. 2; СРМ — чл. 8. ст. 1; СРХ — чл. 6; СРСл — чл. 2. ст. 1; СРС — чл. 4. ст. 1; САПК — чл. 22. ст. 1. и САПВ — чл. 21). Према томе ДПС мора, од неког наведеног органа или ОУР, бити обавештен о сваком оштећењу друштвене својине, и то без обзира на то да ли су — и какве — мере предузете ради обештећења друштвене својине. Ово стога што ДПС може, и мора, да оцени да ли су мере — предузете за заштиту друштвене својине — довољне или нису, па да на основу законских овлашћења — која има — предузме одговарајуће мере уколико је то потребно, а у кривичном поступку да поступа уместо оштећеног правног лица односно уз њега (ако пуномоћник правног лица није предузео све или потпуно одговарајуће мере односно радње).

Да би ДПС могао адекватно штитити друштвену својину, када је ова оштећена кривичним делом, законима о ДПС је предвиђено: „... да ДПС може у кривичном поступку поднети надлежном суду предлог за остваривање имовинскоправног потраживања, ако то не учини друштвено-правно лице коме је штета причињена” (СРБиХ — чл. 22; СРЦГ — чл. 4. ст. 2. ал. 2; СРМ — чл. 12. ал. 3; СРХ — чл. 2. ст. 2. ал. 2; СРСл — чл. 12; СРС — чл. 22; САПК — чл. 21. и САПВ — чл. 16). Као што се види ДПС је изричито законом овлашћен — а и дужан — да се у кривичном поступку појављује уместо заступника — пуномоћника оштеће-

ног друштвено-правног лица, које је оштећено кривичним делом, а не постави предлог за остваривање имовинскоправног захтева, или га не постави у целости. То практично значи да је могуће да се у једном кривичном поступку појаве и два заступника — пуномоћника оштећеног друштвено-правног лица, и то сваки за по један део, све до укупног оштећења. У сваком случају, када се ДПС појављује у кривичном поступку, са предлогом за остваривање имовинско правног захтева у име оштећеног правног лица (било у целини штете, било само делимично), он увек поступа као заступник — пуномоћник *ex lege*.

На основу наведених обавеза и овлашћења која има ДПС он је — када се ради о друштвеној својини — „овлашћено лице” и „орган који је законом овлашћен” да поступа у кривичном поступку — чл. 104. Према томе, тако је ван сваке сумње који је то „орган” који се апострофира у чл. 104. ст. 2, тако да то никако не може бити јавни правобранилац — као што се негде неосновано тврди. На тај начин ДПС је када се ради о заштити друштвене својине, и субјект кривичног поступка, са свим правима која произлазе из тог статуса.

IV. Обавештавање ДПС о повреди друштвене својине

Напред је наведено који су све субјекти дужни да обавештавају ДПС о повреди друштвене својине, али су нам сада од интереса органи гоњења и суђења, и то: органи унутрашњих послова (даље ОУП), јавни тужилац (даље: ЈТ) и редовни судови (даље: суд), који имају обавезу.

Пошто су у питању различити субјекти, од којих сваки има посебна овлашћења и обавезе у кривичном поступку, то је неопходно утврдити када и који од ових субјеката (органа) и у ком стаију (односно фази) поступка има обавезу да обавести ДПС о оштећењу друштвене својине. Ово разграничење је неопходно ради тога да се не би догодило да сваки од тих субјеката пође од претпоставке да ће онај други субјекат (орган) доставити обавештење (или да је већ доставио), па да тако нико и не достави обавештење, што наравно није добро ни прихватљиво. Наравно, могућа је и обрнута ситуација, па да сваки субјект (орган) достави обавештење ДПС, тако да ДПС добије и пријаве од сваког од њих, што је такође неприхватљиво и лоше, јер је врло лако могуће да се код ДПС формирају три предмета, па да се на тај начин добије и погрешна слика и тенденције о обиму и дмету оштећења друштвене својине.

С обзиром на значај обавештавања ДПС сваки од наведених органа треба (и дужан је) да достави обавештење у оној процесној ситуацији када је вероватно да је дошло до оштећења друштвене својине, а други да орган неће бити у процесној ситуацији да обавештава ДПС.

Пошто ОУП, истина најчешће први сазнају о евентуалном оштећењу друштвене својине, али нису процесно овлашћени да

одлучују о покретању или вођењу кривичног поступка, то они по правилу не треба да достављају обавештење. Изузетно, ОУП треба да доставе обавештење ДПС када утврде да је оштећена друштвена својина, а да нема основа да поднесу кривичну пријаву.

Јавни тужилац је једини овлашћен да прима кривичне пријаве за кривична дела за која се гони по службеној дужности — чл. 150. ст. 1, а када је оштећена друштвена својина онда се редовно ради о кривичном делу за које се гони по службеној дужности. По пријему кривичне пријаве ЈТ одлучује да ли ће предузети гоњење или ће одбацили кривичну пријаву оцењујући постојећи материјал. Ако предузме гоњење (без обзира у којој процесној форми), ЈТ не треба да обавештава ДПС, већ то треба да учини Суд. Уколико ЈТ одбаци кривичну пријаву (мада ће се ређе одбацивати кривична пријава, када је оштећена друштвена својина) онда је он обавезан да обавести ДПС — који је тада у процесном положају оштећеног, што значи да му се обавештење има доставити у року од осам дана — чл. 60. ст. 1 — са правима која произлазе из тог статуса, уколико заступник — пуномоћник оштећеног правног лица не предузме потребне мере. Сем тога, ЈТ треба да обавести ДПС и када поднесе оптужницу без спровођења истраге (непосредна оптужница) на основу чл. 160. ст. 6 — мада ће то бити ређи случајеви. Уколико ЈТ предузме поступак за подношење оптужнице без спровођења истраге — на основу чл. 160. ст. 1 (непосредна оптужница) онда обавештење треба да достави суд — с обзиром на процесну ситуацију, а не јавни тужилац. О непосредној оптужници из чл. 160. ст. 6. треба да достави обавештење ЈТ због тога што је подизањем оптужнице на основу постојећих података и доказа, закључено да је окривљени основано сумњив као извршилац одређеног кривичног дела и да је његовим извршењем оштећена друштвена својина, о чему ДПС треба да буде одмах обавештен. Ако би у овој ситуацији обавештење достављао суд, оно би било достављено са закашњењем, што би могло имати штетних последица, а исто је и са оптужним предлогом.

Када ЈТ доставља ДПС обавештење, оно треба да садржи податке из којих ће се видети: које је друштвено-правно лице оштећено, на који начин је оштећена друштвена својина и колики је износ штете, зашто се неће захтевати вођење поступка (у случају одбачаја пријаве), односно да је поднета непосредна оптужница; даље, да ли је оштећено друштвено-правно лице (путем ваљано одређеног пуномоћника) ставило предлог за остваривање имовинскоправног захтева — у целини или делимично — у самој пријави (када је правно лице поднело пријаву) или пак посебним поднеском (када је пријава поднета од стране ОУП). Сви наведени подаци су неопходни ДПС да би, у границама својих права, дужности и овлашћења, према стању ствари у конкретном случају, предузео одговарајуће процесне радње или друге мере ради заштите и обезбеђења друштвене својине. Без обзира на примљено обавештење ДПС не мора да ко-

ристи своја овлашћења односно да предузима било какве мере или процесне радње, уколико је оштећено друштвено-правно лице (путем свог овлашћеног пуномоћника), поднело захтев за спровођење истраге, непосредну оптужницу или оптужни предлог, односно поднело предлог за остваривање имовинско-правног захтева — у случају подизања непосредне оптужнице.

Но, без обзира на то каква је конкретна процесна ситуација, од битне је важности да ДПС буде благовремено обавештен, како би могао — у случају потребе — да предузима одговарајуће мере и неопходне процесне радње, у циљу ефикасне заштите друштвене својине.

Када ток и покретање кривичног поступка зависи од судске одлуке (истражног судије, већа из чл. 23. ст. 6) онда је обавеза обавештавања ДПС несумњиво на суду, али је — зависно од дате процесне ситуације — потребно то обавештење доставити у одређеном тренутку. Тренутак достављања обавештења треба везивати за ону процесну одлуку којом се кривични поступак или иницира, или наставља, али не везујући то увек за правноснажност одређене одлуке, јер би се у неким случајевима, сачекивањем правноснажности одлуке могла осујетити накнада штете причињене друштвеној својини односно одговарајуће обезбеђење (нпр. отуђењем или оптерећењем имовине, сакривањем ствари и др.).

По захтеву ЈТ за спровођење истраге (чл. 158. ст. 1. и 2) истражни судија може да поступи на један, од два могућа начина и то: ако се сложи са захтевом онда доноси решење о спровођењу истраге (чл. 159. ст. 1), а ако се не сложи са захтевом онда је дужан да затражи одлуку већа свог суда из чл. 23. ст. 6 (чл. 159. ст. 7). Када истражни судија донесе решење о спровођењу истраге, онда је он дужан одмах да достави обавештење ДПС, и то без обзира што окривљени има право жалбе против тог решења (чл. 159. ст. 5), јер жалба не задржава извршење решења (чл. 159. ст. 6), тако да се врше истражне радње иако решење није правноснажно.

Уколико се истражни судија не сложи са захтевом ЈТ за спровођење истраге, онда је дужан да затражи одлуку већа из чл. 23. ст. 6, које доноси одлуку поводом захтева (чл. 159. ст. 7). У таквом случају истражни судија не треба да доставља обавештење ДПС, јер још нема никакве мериторне одлуке у вези захтева ЈТ за спровођење истраге (противљење истражног судије, мада је по суштини, садржају одлука не изражава се формалним решењем). У тој процесној ситуацији обавеза обавештавања прелази на веће из чл. 23. ст. 6.

Поводом противљења истражног судије захтеву за спровођење истраге веће из чл. 23. ст. 6. може донети једну од две одлуке, и то: може, насупрот мишљењу истражног судије, закључити да је захтев ЈТ за спровођење истраге основан, и донети решење о спровођењу истраге; међутим, веће може, сагласно истражном судији, да нађе да нема места спровођењу истраге и да решењем одбије захтев. Ако веће нађе да има места спровођењу

истраге, и доносе решење о спровођењу истраге, против тог решења окривљени има право жалбе, али жалба не задржава извршење решења (чл. 159. ст. 7). Но, ако веће решењем одбије захтев за спровођење истраге, против тог решења има право жалбе ЈТ. У оба случаја о жалби решава другостепени суд, чија одлука је коначна. Без обзира какву одлуку донесе веће оно је (односно, практично, председник већа — пошто је у питању администрирање) обавезно да достави обавештење ДПС о оштећењу друштвене својине. Ово стога што, у случају позитивне одлуке, очигледно постоји основана сумња да је извршено кривично дело, да се зна ко је основано сумњив као извршилац и каква, односно колика, је штета (некада само приближно) причињена друштвеној својини. У случају негативне одлуке нема довољног интензитета сумње (или нема сумње уопште) да је извршено кривично дело односно да је лице — против кога се захтева спровођење истраге — основано сумњиво као извршилац (или је у питању процесна сметња за гоњење), а у сваком случају је могуће да постоји оштећење друштвене својине. Због тога је, у оба случаја, обавезно обавештавање ДПС, како би он у својој надлежности, у сваком случају, предузео одговарајуће мере или процесне радње, наравно уколико то није предузео заступник — пуномоћник непосредно оштећеног правног лица.

Пошто ће у случају оштећења друштвене својине бити изузетно редак одустанак ЈТ од гоњења (или га и неће бити), онда је само теоретска могућност да оштећени као тужилац (путем пуномоћника) подиже оптужницу, а да по његовом захтеву није спровођена истрага — чл. 264. ст. 1, па да је истражни судија у положају да врши претходну материјалну контролу оптужнице. Но, иако би се такав случај практично догодио, истражни судија не би био у ситуацији да доставља обавештење. Ово стога што је у случају одбачаја пријаве (када оштећени као тужилац може поднети непосредну оптужницу на основу чл. 160. ст. 1 или 6, односно оптужни предлог) ЈТ дужан да обавести ДПС о оштећењу друштвене својине, тако да нема потребе за поновним обавештавањем. Уколико је пак оптужници по чл. 264. ст. 1. претходила истрага по захтеву јавног тужиоца, а ЈТ је одустао од гоњења у току истраге — или по њеном завршетку (чл. 170), онда је и у том случају непотребно обавештавање, јер је ДПС морао бити обавештен већ раније.

Потпуно је теоретска могућност да јавни тужилац, по пријави оштећеног, када је у питању оштећење друштвене својине, у року од месец дана не донесе никакву одлуку (ни да одбаци пријаву, ни да стави захтев за спровођење истражних радњи, ни да поднесе оптужни предлог) и да тада оштећени може — по овлашћењу из чл. 434. ст. 1 — поднети оптужни предлог. Но, ако би се такав случај догодио, онда би обавештење ДПС морао да достави председник већа првостепеног суда који прими оптужни предлог.

Без обзира који судски орган има обавезу да обавештава ДПС (истражни судија, председник већа из чл. 23. ст. 6. или

председник већа првостепеног суда из чл. 23. ст. 1), садржина обавештења треба да је (по суштини) идентична са садржином обавештења које доставља ЈТ (в. напред), с тим што треба да је употпуњена са подацима о томе каква је процесна ситуација у тренутку обавештавања.

V. Друштвени правобранилац самоуправљања као субјект кривичног поступка

Пошто је обавеза обавештавања ДПС о свим оштећењима друштвене својине несумњива, питање је какав је могући статус ДПС као субјекта кривичног поступка, с обзиром на његова — законом о ДПС — утврђена права и дужности. Ово стога што треба утврдити да ли је ДПС само „... орган који је законом овлашћен да се стара о заштити ...“ друштвене својине из чл. 104. ст. 2 (дакле „овлашћено лице“ из чл. 104. ст. 1), или је пак и супститут „оштећеног“ у смислу чл. 147. ал. 5. Разграничење статуса ДПС је неопходно због тога што су права, дужности и процесни положај „оштећеног“ битно различити од права, дужности и процесног положаја „овлашћеног лица“ из чл. 104. ст. 1. односно „овлашћеног органа“ из чл. 104. ст. 2.

На основу чл. 147. ал. 5. „оштећени је лице чије је какво лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено“, док је „овлашћено лице“ онај субјект који свој имовинскоправни захтев може остваривати у парници, па према томе и у кривичном (адхезионом) поступку — чл. 104. ст. 1. У статусу је битна разлика у томе што „оштећени“ (који је ипак најчешће и „овлашћено лице“) може, под одређеним условима, да ступи у својство овлашћеног тужиоца (супсидијарног тужиоца), док „овлашћено лице“ које није истовремено и „оштећени“ не може ступити у својство овлашћеног (супсидијарног) тужиоца — што је несумњиво битна, квалитативна разлика.

Према одредбама закона о ДПС (в. напред), ДПС је изричито овлашћен да у кривичном поступку поднесе „... надлежном суду предлог за остваривање имовинскоправног потраживања, ако то не учини друштвено-правно лице коме је штета причињена.“ Из такве формулације би произишло да ДПС може учествовати у кривичном поступку, само као заступник оштећеног друштвено-правног лица, и то искључиво у оним случајевима када правно лице не поднесе имовинскоправни захтев (о делимичном подношењу захтева се не говори, али се свакако подразумева). Овакав закључак произилази и из чињенице да се ДПС не може сматрати „оштећеним“ у смислу чл. 147. ал. 5, па би коначно требало закључити да ДПС не може, ни под којим условима ступити у својство оштећеног као тужиоца (супсидијарног тужиоца). Међутим, одмах се намеће питање да ли је то у складу са положајем и функцијом ДПС, односно да ли је законодавац баш хтео да ДПС у кривичном поступку ограничи искључиво на простог заступника оштећеног правног лица — ко-

је није поднело предлог за остваривање имовинскоправног захтева (или га није поднело у целости). Даље је питање да ли би такав процесни положај омогућавао ДПС да ефикасно штити друштвену својину, што је један од његових основних функционалних задатака и обавеза. Чини се да такви закључци не стоје, и да су овлашћења ДПС, и домет његових права, далеко шира и обухватнија, и институисана тако да омогућавају ДПС ефикасну заштиту друштвене својине.

Напред је наведено (тач. III) да је ДПС овлашћен да врши „законом утврђена права и дужности...“ ради заштите друштвене својине, што је генерална одредба која инволвира вршење и свих права и у кривичном поступку. Посебне одредбе овлашћују ДПС „... да покрене поступак пред судом удруженог рада, другим судом... ако је у питању повреда... друштвене својине“ (чл. 7. ст. 3. СДПС, чл. 16. СРБиХ; чл. 4. ст. 2. ал. 2. СРЦГ; чл. 2. ст. 2. ал. 2. СРХ; чл. 12. ст. 1. ал. 3. СРМ; чл. 12. СРСЛ; чл. 8. СРС; чл. 12. ал. 8. САПК и чл. 16. САПВ). Из наведених одредаба јасно произилази да ДПС може, у заштити друштвене својине да покрене сваки поступак и пред сваким судом, па наравно и пред редовним судом и у кривичном поступку. При томе треба имати у виду чињеницу да су закони о ДПС — у односу на Закон о кривичном поступку — *lex specialis*, и да на тај начин треба третирати односе ових закона. Код оваквог стања законодавне регулативе, тешко би био одржив закључак да ДПС може у кривичном поступку заступати само имовинскоправни захтев, без права на супсидијарну тужбу. Ако би се прихватила таква солација онда би се ДПС — у случају одустанка јавног тужиоца од гоњења и недостатка захтева оштећеног правног лица — обавезно упућивао на пут редовне парнице, што никако не би ишло у прилог ефикасне заштите друштвене својине.

Пошто и законодавна решења, а и потреба ефикасне заштите друштвене својине, несумњиво упућују на то да ДПС може покренути сваки поступак, а и у њему учествовати са правом процесног субјекта, није прихватљиво ограничавање неких права у кривичном поступку. Стога смо мишљења да ДПС у случају одустанка јавног тужиоца од гоњења (односно одбачаја кривичне пријаве, без обзира ко је поднео пријаву) може да ступи у својство оштећеног као тужиоца (супсидијарног тужиоца) наравно под условом да је оштећена друштвена својина и да оштећено друштвено-правно лице није — путем свог пуномоћника — преузело (односно предузело) гоњење.

Посебно је питање процесног положаја и овлашћења ДПС у случајевима када пуномоћник друштвено-правног лица није поднео захтев у односу на целокупно оптерећење друштвене својине већ само делимично (без обзира на разлоге). У таквој ситуацији је несумњиво да ДПС може поднети предлог за остваривање имовинскоправног захтева у односу на део друштвене својине који није обухваћен захтевом заступника — пуномоћника оштећеног правног лица. Тада ДПС има само својство „овлашћеног лица“, и заступа имовинскоправни захтев само у

делу који није обухваћен већ поднетим захтевом заступника пуномоћника оштећеног друштвено-правног лица, тако да је могуће паралелно постојање два субјекта који наступају у заштити друштвене својине. У случају паралелизма органа који штите друштвену својину сваки од њих има сва права субјекта конкретнoг кривичног поступка, и могућност самосталне процесне делатности, која не зависи од активности (односно неактивности) оног другог субјекта, а поготово не од његове сагласности или дозволе. Наравно да је могуће да дође до формалне колизије између предлога које стављају паралелни субјекти, али та колизија је само привидна, јер објективно сваки предлог у правцу утврђивања чињеница, које се односе на имовинско-правни захтев, по суштини ствари се односе на исто питање и не може штетити било коме. Наравно да у случају паралелизма — и одустанка ЈТ од гоњења — само један од ових субјеката може добити статус супсидијарног тужиоца, и то првенствено пуномоћник оштећеног друштвено-правног лица. У таквом случају ДПС у даљем току поступка може заступати само онај део имовинскоправног захтева који је заступао и до тада — уколико пуномоћник правног лица преузимајући гоњење не преузме и захтев у целини. Ако пак пуномоћник оштећеног правног лица не преузме (односно предузме) гоњење онда ДПС може преузети (предузети) гоњење, а имовинскоправни захтев поставити у односу на целокупни износ оштећења друштвене својине.

Уколико ДПС ступи у својство оштећеног као тужиоца (супсидијарног тужиоца) онда он има сва она процесна права и овлашћења али и обавезе које има сваки оштећени као тужилац (супсидијарни тужилац), но приказ свих права, овлашћења и обавеза супсидијарног тужиоца излази ван оквира ових разматрања.

Најзад, треба напоменути да ће бити изузетно редак случај да ДПС дође у ситуацију да предузме односно преузме гоњење (у досадашњој пракси такав случај нам није познат), јер треба да се стекне више услова, и то:

- треба да је оштећена друштвена својина;
- јавни тужилац треба да одбаци кривичну пријаву односно да одустане од гоњења у току кривичног поступка до завршетка главног претреса или да одустане од гоњења на претресу пред другостепеним судом;
- да заступник — пуномоћник оштећеног друштвеноправног лица не предузме односно не преузме гоњење у случају одбачаја кривичне пријаве односно одустанка јавног тужиоца од гоњења; и
- да објективно има реалних основа за предузимање односно преузимање гоњења (чињеничних или правних), јер предузимање односно преузимање гоњења само ради гоњења није никакo оправдано.

Као што се види треба да се испуни доста услова да би ДПС дошао у положај да може (односно мора) ступити у својство оштећеног као тужиоца (супсидијарног тужиоца) и реална је

претпоставка да ће се сви ту услови истовремено сасвим изузетно ретко стећи. У првом реду тешко је претпоставити да би јавни тужилац одустао од гоњења (односно да би одбацио кривичну пријаву) када се ради о оштећењу друштвене својине, а има реалних основа за гоњење (основана сумња да је одређено лице извршила кривичног дела, које је са извесношћу утврђено и сл.). Према томе, разматрања о могућности да ДПС ступи у својство супсидијарног тужиоца, објективно су теоретског карактера, јер сумњамо да ће се некад стећи истовремено сви наведени услови.

VI. Уместо закључка

Као што се из свега изложеног види, друштвени правобранилац самоуправљања има функционално значајну улогу у заштити друштвене својине, али се — без бојазни од демантовања — може рећи да он ту функцију не обавља онако како би то требало. Ово стога што редовни судови — у првом реду — не обавештавају ДПС о оштећењима друштвене својине, па је онда јасно да ни ДПС не може да предузима потребне мере или процесне радње на које је овлашћен и када би то било неопходно. Недостављање обавештења ДПС је углавном непознавање законских прописа (у шта смо се уверили лично), а мањим делом непоштовање законских прописа, а све укупно има за последицу недовољно ефикасну заштиту друштвене својине. С обзиром да су у питању искључиво субјективни елементи, лако их је отклонити.

Лида Бајић-Петровић
Правни факултет, Нови Сад

НЕКЕ НОВИНЕ У ИНКРИМИНАЦИЈАМА У ГРУПИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ДОСТОЈАНСТВА ЛИЧНОСТИ И МОРАЛА

А) Уводна разматрања

Инкриминације позитивног кривичног законодавства у групи кривичних дела против достојанства личности и морала испољавају изузетну хетерогеност решења, концепција и заузетих ставова.

Смелост у инкриминисању, инвентивност и разуђеност појединих облика дела се уочава у кривичним законима СР Словеније и СР Хрватске — републикама са економско-социо-психолошким атрибутима који одступају од класичних концепата полног морала и полних слобода (као окосница су узета мерила југословенске средине).

Насупрот изложеном, у кривичноправној сфери регулативе других република и покрајина запажа се извесна нормативна инертност и недовољна одлучност у ширини и видовима остваривања заштите у области достојанства личности и морала. Наиме, карактеристично је одсуство критичности и преиспитивања етичких (последично и кривичноправних) норми које регулишу сексуални интегритет и полни сензибилитет личности условљен историјско-културно-религиозним наслеђем.

Законодавни субјекти СР Словеније и СР Хрватске испољавају највећу радикалност у посматраном домену, а усвојена решења у кривичним законима представљају покушај адекватнијег одраза развоја и промена у моралу и назорима који се односе на степен сексуалних слобода и вид полне части и полног морала.

Сложени сплет разноликих и бројних друштвено-економско-психолошких утицаја, етничких, религиозних, обичајних и других детерминанти се највише пројектује у интимној сфери личности. Стога је она изузетно осетљиво подручје за опредељивање и формирање унутрашњег осећања права и слобода личности, што повлачи и извештај традиционализам и патријархалност у инкриминацијама (изнесено запажање важи глобално за цело-

купну кривичноправну регулативу у области достојанства личности и морала на подручју Федерације). Постојећа разноликост инкриминација, иако богато нијансира специфичности појединих друштвено-политичких заједница у схватању полности, ипак не одступа битно од постојећих концепата. (Изузетак чине већ поменуће републике).

У групи кривичних дела против достојанства личности и морала доношењем нових кривичних закона који су ступили на снагу 1. VII 1977. године инкриминисана су два нова кривична дела: задовољење похоте пред дететом (чл. 90. Кривичног закона СР Хрватске) и полно насиље (чл. 101. Кривичног закона СР Словеније обухваћено групом кривичних дела против полне слободе и морала)¹.

Да би се утврдио домен новог у наведеним инкриминацијама и одредио облик и степен кривичноправног нормирања истоветног понашања у Кривичном закону САП Војводине² неопходно је анализирати бића кривичних дела задовољења похоте пред дететом и полног насиља. Отварају се многобројна питања: стицаја, додирних или супротних сфера кривичноправног регулсања, као и постојања евентуалне правне празнине у КЗВ или другачије — паралелне инкриминације (или инкриминација).

Б) Кривично дело задовољења похоте пред дететом

Кривично дело задовољења похоте пред дететом прописано је у чл. 90. КЗ Хрватске у групи кривичних дела против достојанства личности и морала.

Биће кривичног дела остварује субјекат који предузима пред дететом радње намењене задовољавању сопствене или туђе похоте или који наводи дете да врши такве радње пред њим, или другим лицем.

Радња кривичног дела постављена је алтернативно. Стога се наведено дело појављује у два основна облика. Законодавац није предвидео привилеговане односно квалификоване облике дела које је предмет разматрања.

Први облик кривичног дела задовољења похоте пред дететом постоји уколико извршилац дела сам оствари радњу усмерену задовољењу своје или туђе похоте. Други облик дела представља посебан вид подстрекавања детета да врши такве радње.

По мом мишљењу, субјекат кривичног дела може бити лице мушког или женског пола, те се с обзиром на ирелевантност ове одлике учиниоца дело не појављује као *delicta propria*. У погледу старости сматрам непотребним и неупутним додатна ограничења: наиме, субјекат дела може бити како пунолетно тако и малолетно лице изнад 14 година.

¹ У тексту ће се користити следеће скраћенице: Кривични закон СР Хрватске (КЗ Хрв.) и Кривични закон СР Словеније (КЗ Слов.).

² Такође: Кривични закон САП Војводине (КЗВ).

Радња кривичног дела треба да по својој природи и садржини буде таква да служи задовољењу сопствене или туђе похоте. Број и врста радњи које се предузимају могу бити разноврсне и индивидуалне, али нужно морају испуњавати претходно наведени услов. Ако су радње намењене задовољењу туђе похоте тада се врше у присуству другог лица.

Мислим да под „другим лицем” треба подразумевати свако лице које није извршилац дела. Саучесник у наведеном кривичном делу се такође може сматрати „другим лицем”. По правилу, најчешће ће овим појмом бити обухваћен сексуални партнер извршиоца или лице са којим остварује извесне сексуално-емотивне контакте. Међутим, природа односа између извршиоца и другог лица је ирелевантна. Друго лице може бити само пунолетно лице или малолетник старији од 14 година (наиме, сматрам да у ову категорију не потпадају деца, пошто је у том случају основано тврдити да се дело предузима ради задовољења похоте извршиоца а не другог лица — ниво свести о сексуалности оправдава овај став).

Друго лице може бити истог пола као и извршилац дела (дакле како лице мушког тако и женског пола).

У погледу радње кривичног дела задовољења похоте пред дететом свакако да би сексуални чин представљао радњу усмерену на задовољење сопствене а најчешће (и уобичајено) и туђе похоте. Међутим, обљуба није неопходна већ треба сматрати да је остварено биће дела предузимањем и сваке друге радње која провоцира, стимулише или појачава сексуални нагон и надражај (уобичајено или изузетно).

Први облик кривичног дела се врши „пред дететом”, дакле у присуству малолетног лица испод 14 година. Наведени услов се не би могао сматрати елементом јавности који представља конститутиван елеменат појединих кривичних дела или њихових квалификованих облика, али на специфичан-рестриктиван начин схваћен елеменат јавности је обележје овог дела. Поједина својства јавности: индивидуална и бројчана неограниченост и неодређеност постоје али су донекле модификована (узраст лица). Доступност места наведеном кругу појединаца се може појавити али није увек истоветна. Стога је потребно објаснити наведени израз.

Пошто се дело остварује „пред дететом” неопходна је физичка присутност детета тј. блиска просторна повезаност и прегледност са места на ком се дете налази.

Објективна могућност запажања је у зависности од начина вршења радње усмерене на задовољавање похоте. Уколико се радње предузимају прикривено, скровито или ако се стварају вештачке или користе природне препреке које уобичајено онемогућавају запажање сматрам да је тада искључено постојање овог кривичног дела пошто није испуњен елеменат задовољења похоте *пред дететом*.

Међутим, по мом мишљењу, објективна могућност запажања је само предуслов за субјективну могућност и у том смислу тек

остварење оба услова и њихово садејство значи испуњење разматраног обележја дела.

Уколико је изостала могућност свести о предузетим радњама као и поимања њихове садржине услед акутних или трајних стања која искључују или битно смањују способност регистравања примљених утисака тада се дело не врши пред дететом (сан, бесвесно стање, болести које изазивају поремећај у свести, поједини облици душевне поремећености итд.). У сваком конкретном случају мора се водити рачуна и о узрасту детета, душевној развијености, информисаности и способности расуђивања у сексуалној сфери. Узраст је свакако релевантан, пошто моћ уочавања, повезивања и закључивања, као и покретање механизма сопствене полности код детета сигурно знатно одступа зависно од година старости (нпр. евидентна је разлика између детета од једне и од 13 година).

Не упуштајући се у психолошке аспекте овог проблема који нису занемарљиви и у суштини су одлучујући за опредељивање за поједини став, потребно је изнети само поједине опаске које задиру у област психе а које доводе до закључака функционално повезаних са разрешењем правних питања у овом домену.

Ако дете у моменту примања утисака о понашању чија садржина указује на полност није свесно ове њихове поруке да ли се таква радња може сматрати предузетом *пред дететом*? Сматрам да се не може занемарити феномен слојевитости сећања и могућности накнадног смисаоног уобличавања и повезивања сећања ранијих догађаја са каснијим сазнањима и искуствима. У том смислу долази до накнадног сазнавања садржине радњи и могућности стварања скупа оптерећујућих непријатних асоцијација у сексуалном животу те личности које јој нарушавају извесни сексуални интегритет и идентитет.

Узимајући у обзир изнесено разматрање тада би (по мом мишљењу оправдано) границе свести везане за узраст и моћ запажања слика које се фиксирају у сећању детета требало померати наниже и сматрати да се радња врши *пред дететом* чим је оно у стању да запажа и са довољно јасноће да оживи то запажање у сећању. Ради утврђивања наведене чињенице неопходно је мишљење психолога, дакле вештачење у сваком конкретном случају који је споран, или пак поштовање одређених искуствених показатеља и научно верификованих закључака који дају увид у психолошку зрелост детета.

На основу претходног излагања може се закључити да су узраст, душевно здравље, стање свести, просторна повезаност и начин извршења радње — укратко објективни и субјективни услови који омогућују уочавање фактора које треба анализирати у поједином случају да би се одредило да ли се дело предузима *пред дететом*. Сензибилитет и домен схватања је психолошки опредељен и полом детета. Међутим, да би се дело извршило пред дететом пол детета је сам по себи ирелевантан а његов утицај се огледа само у односу на квалитет и значење запажања.

Степен и јачина свести о сексуалности остварених радњи, индивидуална осетљивост детета и сама садржина радње треба да утичу на кажњивост. Свакако да би и све друге околности под којима се дело врши а нарочито природа односа између субјекта дела и детета треба да имају извешан утицај на тежину изречене санкције.

Једини облик виности код кривичног дела задовољења похоте пред дететом је умишљај. Поред свести о радњи која служи задовољењу сопствене или туђе похоте умишљај укључује и свест о томе да се радња врши пред дететом (у смислу у коме претходна излагања указују на разумевање овог израза).

Други облик кривичног дела задовољења похоте пред дететом остварује оно лице које наведе дете да пред њим или пред другим лицем предузме радње намењене задовољењу сопствене или туђе похоте.

Радња овог кривичног дела се састоји у подстрекавању детета на вршење наведених радњи. Овим обликом кривичног дела задовољења похоте пред дететом инкриминише се успело подстрекавање: потребно је формирање воље детета у том правцу и започињање радње на коју је подстрекавано.

Покушај разматраног облика дела је могућ у случају неуспелог подстрекавања: навођења детета али изостанка одлуке код подстрекаваног у том смислу или пак непредузимањем радњи од стране детета (независно од разлога) и поред створене одлуке. Међутим, у наведеном случају покушај није кажњив. Недостаје изричита одредба а применом општих одредаба Кривичног закона СФРЈ (за дело је запређена казна затвора до три године) такође изостаје кажњивост.

Облици и средства навођења имају устаљено значење у кривичноправној теорији и у том смислу их треба схватити и код овог кривичног дела. Међутим, сама природа дела искључује извесне облике подстрекавања или делотворност других, пошто их првенствено одређује узраст и склоности детета које се наводи на предузимање радње. Прилагођавање приступа детету и сагледавање деликатности, селективности и ограничења дечје психе омогућују појачан утицај на дете.

Посебно изражено је својство и склоност детета за опонашањем. Услед тога се уколико субјекат овог кривичног дела указује на радњу на коју наводи дете а затим и сам изврши такву радњу отвара се проблем стицаја ова два облика кривичног дела. Сматрам да би, с обзиром на специфичност наведеног вида подстрекавања прилагођеног узрасту детета, необавештености и ограничености поимања, требало заузети став да је то случај привидног идеалног стицаја. Мерадаван би био принцип субсидијаритета, пошто се показивање радње појављује у појединим случајевима као претходни стадијум за опонашање те исте радње од стране детета. Изнесене околности оправдавају постојање само једног дела: навођења детета да пред извршиоцем или другим лицем врши радње ради задовољења похоте извршиоца или другог лица. Консумпција не би била могућа

пошто је истоветна кажњивост за оба облика кривичног дела. (Наравно, умесно је поставити питање основаности једнаког кажњавања за оба облика кривичног дела задовољења похоте пред дететом, пошто други облик може теже и осетније да повреди психу детета. Наиме, дете се не ставља само у улогу посматрача већ активног непосредног актера радњи намењених задовољењу похоте подстрекача или других лица.)

Интенција инкриминисања кривичног дела задовољења похоте пред дететом је свакако заштита од „корумпирања малолетника у сексуалној сфери”.³ КЗ Хрв. посредством наведене инкриминације испољава појачану кривичноправну заштиту деце и омладине. Ова тенденција се огледа и у промени назива XI главе КЗ Хрв.: наместо традиционално прихваћене формулације: Кривична дела против брака и породице (потекле из КЗ⁴ и задржане и у КЗВ) израз је проширен и експлицитно изражава групне заштитне објекте: Кривична дела против брака, породице и омладине.

Други облик кривичног дела задовољења похоте пред дететом се може извршити само са умишљајем који одређује садржину елемента свести у свести о природи предузете радње (подстрекавању), навођењу детета (атрибути пасивног субјекта који га чине дететом треба да су обухваћени свешћу субјекта). Потребна је и намера која се односи на то да радње које предузме дете служе задовољењу похоте извршиоца или другог лица.

Овај облик кривичног дела задовољења похоте пред дететом се појављује као посебан облик посредног извршилаштва при ком радњу дела предузима дете а субјекат кривичног дела и кривичне одговорности је пунолетно лице или малолетник изнад 14 година.

Кривично дело задовољења похоте пред дететом испуњава претходним нормирањем необухваћену криминогену зону која има бројне друштвено-штетне аспекте и чији је сексуални набој (схваћен психо-социолошки) веома висок. Наиме, тек екстензивно тумачење појма блудних радњи проширује инкриминације у КЗ као и у кривичним законима република и покрајина (изузимајући КЗ Хрв.) у случајевима када радње које по својој садржини или сугестивности представљају блудне радње, не улазе у наведени појам.

Компонента блудних радњи: индивидуална двојност учиниоца и пасивног субјекта онемогућује да се под овај појам подведу радње истоветне садржине које субјекат остварује на себи, уколико се одвијају пред трећим лицем, или ако постоји навођење другог лица на предузимање тих радњи без икаквог физичког контакта између њих.

У датим случајевима појављује се потреба адекватне инкриминације која би обухватила наведено понашање. Друштвена

³ Др Богдан Златарић: Преднацрт Кривичног закона СР Хрватске (радњи текст), СР Хрватска, Реп. секретаријат за правосудје и општу управу, Загреб, септембар 1975, стр. 10.

⁴ Скраћеница се уобичајено користи за означавање Кривичног законика из 1951 (са доцнијим изменама).

опасност анализираних радњи је вишеструко појачана уколико се одвијају пред малолетницима или уколико се ова лица наводе на таква понашања, пошто психолошка веза, и поред изостанка телесног додира, може да повлачи штетне последице.

Разматрајући изложену контроверзу иницирана је потреба инкриминисања наведеног понашања у нашој кривичноправној литератури⁵. М. Дамашка антиципира у аргументованом, полемички интонираном и сугестивном чланку могућу формулацију законске одредбе којом се инкриминишу радње „подузете ради задовољавања пожуде, којима се угрожава сполни развитак малолетника”. Нужан услов је да пасивни субјект представља малолетно лице (предлог обухвата шири круг лица до доцније законске одредбе).

Како и аутор не претендује на наведену формулацију као обухватну и потпуну у односу на све потребне аспекте анализираних појава, то стога и није упутно разматрати евентуалне недостатке овог израза. Првенствено је потребно сагледати га као иницијативу за прописивање одговарајуће законске одредбе.

Међутим, наведено текстуално уобличење садржи и последицу дела изричито наглашену као мотив инкриминације: угрожавање полног развитака малолетника, што није укључено у постојећу законску одредбу којом се прописује одређено дело. Сматрам утолико законску одредбу несавршеном. Премда се прећутно и посредно подразумева изнесена последица, њено непосредно исказивање олакшава тумачење и разумевање целе норме и омеђава садржину радње дела. Свакако, оно такође потенцира и кривичноправну заштиту адолесцента.

Сличне инкриминације се могу уочити и у упоредноправним законодавним решењима која такође упућују на аналогна нормирања и мотиве инкриминација⁶.

В) Кривично дело полног насиља

КЗ Слов. у групи кривичних дела против полне неповредивости и морала у чл. 101 прописује ново кривично дело под називом полно насиље. Дело се појављује поред основног и у привилегованом и квалификованом облику.

Кривично дело полног насиља врши лице које примени силу или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело лица супротног или истог пола, те га тако присили да изврши или трпи неку полну радњу која није обухваћена силовањем.

Субјект дела може бити свако лице мушког или женског пола пунолетно или малолетно лице изнад 14 година.

Разлике између кривичног дела полног насиља и силовања су вишеструке. Пре свега, извршилац кривичног дела силовања

⁵ Упоредити: др Мирјан Дамашка, Разматрања о неким кажњивим сполним понашањима, „Наша законитост”, Загреб, бр. 9—10/1963, стр. 396—411.

⁶ Упоредити: Пројекат Кривичног законика СР Немачке и кривично-правне одредбе швајцарског и пољског права.

је искључиво лице мушког пола док је пол ирелевантан код субјекта полног насиља. Сила односно претња по свом облику и видовима су идентичне код оба кривична дела (апсолутна и компулзивна сила као и озбиљна претња). Међутим, садржина радње на коју се принуђава пасивни субјекат се разликује: док се код силовања пасивни субјекат принуђава на трпљење (подношење радње извршиоца) дотле је код полног насиља принуда управљена и на предузимање полне радње жртве која не представља сам полни акт.

Појам полне радње није прецизно дефинисан. Тумачећи искључиво одредбе закона полна радња се негативно одређује: то су све оне радње које задиру у област сексуалности али не обухватају обљубу. Сматрам да би под полным радњом требало подразумевати сваку радњу усмерену на задовољавање полног нагона (по правилу то су оне радње које уобичајено побуђују полност, изазивају је, појачавају или у конкретним околностима продужавају). Наиме, све радње које претходе полном односу (независно да ли су непосредно управљене њему) представљају полне радње. Полне радње упућују на полност, изражавају је и усмерене су њој. Сматрам да овај појам (на наведени начин интерпретиран) представља шири појам који обухвата и блудне радње и противприродни блуд.

Појам блудних радњи у кривичноправној теорији и судској пракси није једнозначно опредељен. Окосницу појма чине два конститутивна елемента: 1) радња чињења — предузимање (не и пропуштање) телесног покрета и 2) пасивни субјекат може бити само друго лице а не оно које остварује радњу (наиме одступа од изложеног концепта блудних радњи, персонално стапање активног и пасивног субјекта дела (тј. ако учинилац сам на себи врши такво чињење)).⁷ Услов наведен под 2) ограничава и садржину блудне радње пошто уводи као нужан елемент друго лице.⁸ У изложеном оквиру блудна радња (зависно од конкретног опредељења) има објективно или субјективно значење. Критеријум објективног значења блудних радњи је процена просечности реаговања заснована на психолошко-емотивном устројству личности и извесној етичко-сексуалној неповредивости и интегритету. Објективно значење блудних радњи је у грубој повреди сексуалног морала који битно одступа од друштвено-прихватљивог.

⁷ Телесни додир у појединим случајевима не представља нужан конститутивни елемент блудних радњи. Погледати: др Јанко Таховић, Кривично право, Посебни део, „Научна књига“, Београд, 1953, стр. 178. (Аутор наводи пример принуде управљене на обнаживање пасивног субјекта). Иако по правилу неопходан услов и М. Радовановић дозвољава могућност изузетка. Виђети: др Милош Радовановић—др Мирослав Борђевић, Кривично право, Посебни део, III измењено и допуњено издање, „Савремена администрација“, Београд, стр. 130—131.

⁸ На неопходност заступљености оба елемента упућује М. Дамашка. (Погледати: др Мирјан Дамашка, Разматрања о неким кажњивим сполним понашањима, „Наша законитост“, Загреб, бр. 9—10/1963).

Субјективну садржину блудне радње испуњава намера про-воцирања или задовољавања сексуалног нагона субјекта дела или трећег лица.⁹

Значење појединачних и скупа околности под којима се радње предузимају и њихово узајамно дејство утичу на процену карактера појединих радњи. Значајна мерила су и степен блискости и природа односа између лица која предузимају наведене радње. На нужност заступљености како субјективних тако и објективних компоненти блудних радњи упућује већина аутора.¹⁰

Иако питање које се разматра (изналажењу паралелних инкриминација у КЗВ за нова кривична дела у групи кривичних дела против достојанства личности и морала) пресудно не доприноси одређивање појма блудних радњи, нити проблемско сагледавање и одређивање, сматрам нужним поједина изјашњавања.

Наиме, по мом мишљењу, објективна компонента блудних радњи, иако по правилу заступљена, није неопходна — грубо вребање општеприхваћених норми сексуалног морала и осећаја стида нису неопходни за постојање блудних радњи. Особи слободних сексуалних назора — пасивном субјекту — путем појединих блудних радњи се не изазива осећај стида нити се у појединим случајевима кршење моралних норми причињава као грубо, али блудне радње постоје. Разлог је у томе што лице према коме се предузимају блудне радње ове (по својој бити) осећа као принуду, наметање личности и понашања сексуалне конотације у односу на партнера кога не жели (полна слобода је првенствено угрожена).

Објективни критеријум, дефинисан на начин како је претходно изложено, сматрам непотребним. По мом мишљењу, тек модификација ове компоненте је осмишљава. У том смислу блудне радње сматрам да су оне које по својој садржини, околностима под којима су предузете, етичко-сексуалним схватањима субјекта и пасивног субјекта, као и природе њиховог узајамног односа представљају грубу повреду друштвено-оправдане полне слободе, полне части и полног морала.

Полне радње које чине садржину кривичног дела полног насиља такође обухватају и противприродни блуд. Противприродни блуд се у смислу овог кривичног дела мора разумети шире од појма наведених радњи инкриминисаних под истим називом у КЗ а у складу са одговарајућим одредбама кривичних закона република и покрајина. Извршилац кривичног дела полног насиља је шири и обухвата поред лица мушког и лица женског пола (упоредити чл. 75. КЗВ: Извршилац противприродног блуда је одређен на други начин поређењем са одредбом садржаном у чл. 186. ст. 2. КЗ).

⁹ Тек ако су у склопу околности садржане и субјективне, блудне радње производе дејство и имају садржину која им се приписује.

¹⁰ Тако и Б. Златарић. Упоредити: др Богдан Златарић, Кривични законик у практичној примјени, II свезак, Посебни дио, „Народне новине“, Загреб, 1958, коментар чл. 183. КЗ.

Анахронизам појма противприродног блуда поједини аутори замењују савременијим и по свом семантичком опредељењу јаснијим и садржајнијим називом „полна понашања слична обљуби“¹¹. Не упуштајући се исцрпније у анализу самог назива „противприродни блуд“ који је споран, полемичан и традиционално и историјски окамењен, потребно је на извештајан начин одредити компоненте противприродног блуда. Детерминанте и поједини утицаји су историјски условљени и обухватају различита понашања по обиму и природи. Поједини облици су неспорни, али други доживљавају трансформацију упоредо са разликама у поимању сексуалних слобода и полног морала.

Дубоко је контроверзно у анализи „противприродности“ блуда одређивање понашања које се противи природи човека. Свако понашање које предузима човек проистиче из његове природе — природа човека је појам широке моћи и опсега компрехензије, дакле, природно је. Типичност, прихватљивост или позитивност, циљност понашања су већ критеријуми који не проистичу из природе човека већ су социјално-етички условљени. Дакле, наведена дилема налаже одређивање скупа и садржаја појединих делатности које улазе у наведени појам.

Такође, постојање противприродног блуда налаже и постојање „природног блуда“. Тада се поставља питање основаности инкриминисања блудних радњи које не одступају од природних сексуалних нагона и манифестација човека. Сви наведени аргументи указују на непотпуност, контрадикторност и нејасност наведеног појма, те на потребу раздвајања садржине анализираног појма од оне на коју упућује или не упућује сам назив.

Како појам противприродног блуда не представља самостални предмет разматрања, и разрешење појединачних питања се везује само функционално за кривично дело полног насиља, то понашања која улазе у противприродни блуд (у том смислу конституовати ставове кривичне теорије) треба истоветно схватити и као радње полног насиља (уз претходно наведени коректив у односу на субјекта дела).

Квалификовани облик кривичног дела полног насиља постоји уколико је извршено на свиреп или посебно понижавајући начин или уколико је дело извршено од стране више лица заредом. Интерпретација појединих појмова сматрам да треба да се ослања на она прихваћена код кривичног дела силовања. Интензитет свирепости односно понижења садржан у самом акту принуде односно угрожавања и повреде сексуалне слободе и полне части и морала треба да је појачан. Уколико се дело остварује од стране више извршилаца заредом ситуационо-временско-психолошко обележје истоветности као и идентитет пасивног субјекта, а посебно тежина последице (чији психолошко-емотивни набој по жртву постаје изузетно наглашен ако дело предузима после првог извршиоца, други извршилац) оправда-

¹¹ Тако М. Дамашка. Упоредити: др Мирјан Дамашка, Разматрања о неким кажњивим сполним понашањима, „Наша законитост“, Загреб, бр. 9—10/1963, стр. 396—411.

ва став, по мом мишљењу, да „више лица заредом” у смислу овог кривичног дела чине два односно више лица.

У погледу кажњивости основни облик кривичног дела полног насиља забрањен је казном затвора од 1—10 година, док је у односу на квалификовани облик дела посебни минимум виши и износи 3 године затвора.

Привилеговани облик кривичног дела полног насиља постоји ако лице принуди пасивног субјекта истог или различитог пола да изврши или трпи полне радње прописане основним обликом дела претњом да ће о том лицу или његовим ближњима открити нешто што би штетило части или угледу наведених лица, или пак што би истим лицима проузроковало велику имовинску штету.

Садржина претње као јединог облика принуде чини наведени облик дела лакшим у односу на дело прописано у ст. 1. чл. 101. КЗ Слов. Забрањена казна је такође примерена друштвеној опасности дела: учинилац се кажњава затвором од 6 месеци до 5 година.

Субјекат кривичног гоњења се мења зависно од природе односа између учиниоца и жртве. У датом случају се формално-правни услов: брак изједначаје са фактичким стањем — постојећом заједницом живота у ванбрачној заједници. Брак такође не представља довољан услов пошто претпостављена заједница живота може бити и оспорена. Уколико је испуњен наведени услов, кривично гоњење за дела инкриминисана у ст. 1. и ст. 3. се предузима по приватној тужби.

Г) Закључна разматрања

Поједини облици наведених кривичних дела инкриминисани су као кривична дела са другим бићем, другим основним облицима и садржином радње у КЗВ. Ово запажање упућује на закључак да строга законска детерминисаност у области кривичног права, као и немогућност примене аналогије у примени права искључује потенцијално кривично гоњење за дела прописана као кривична у наведеним кривичним законима (узимајући у обзир територијално важење кривичних закона и принцип *lex loci delicti commissi*) уколико су учињена на територији САП Војводине.

Поједини видови понашања остају различито и неједнако покривени кривичноправном законодавном регулативом, зависно од територијалне опредељености радње и схватања законодавца о потреби, оправданости и сврсисходности инкриминисања таквог понашања.

Стога, као и услед одсуства аналогије, тумачења извесних правних појмова (блудних радњи нпр.) се разликују и нужно постају еластична: рестриктивна односно екстензивна, зависно од бројности облика понашања које захвата додирна инкриминација. Уколико се нужно уноси и елеменат произвољности и недоречености у кривичноправне норме и ствара поље за обу-

хватање инвентивности нових форми инкриминисаних радњи. Тумачење представља нужан вентил сигурности који обухвата постојеће понашање и антиципира доцније сročене кривично-правне норме.

Свакако, и тумачење појмова треба да се дограђује, мења и усавршава. Иначе би кривичноправне норме биле вечите и имале непроменљиво, једнозначно значење. Но ипак је неопходна доследност и једноликоост сагледавања домена кривичноправне заштите у оквиру бића једног кривичног дела и једног појма што би значило нужно кривичноправно појмовно јединство и правну сигурност.

Међутим, кривичноправни систем треба да делује као јединствена кохерентна средина, која дозвољава и изражава специфичности у заступљености или видовима понашања (па отуда и разлике у инкриминацијама) али се заснива на мрежи једнако схваћених института и појмова. Стога, у областима у којима је разлика у инкриминацијама проистекла из различитог интерпретирања појединих појмова и извлачења једног вида понашања као нове инкриминације из општег појма (из посредно у експлицитно забрањену зону понашања) сматрам непотребним и неприхватљивим. У наведеним случајевима требало је постићи сагласност кривичноправних инкриминација република и покрајина како би се избегле дилеме које се појављују у случају изналажења паралелне инкриминације (нпр. кривично дело задовољења похоте пред дететом инкриминисано у КЗ Хрв. и дело блудних радњи или кривично дело противприродног блуда у КЗВ и кривичним законима других република и Покрајине), или у тражењу додатних разлога за прописивање нове норме, услед чега се изналазе и нове разлике које првобитно нису постојале.

Ширина појма блудних радњи (првенствено) је свакако дозвољавала издавање низа нових инкриминација, посебно у случајевима када постоји (рестриктивно схваћено) извесна правна празнина коју је требало изричито регулисати. Посебно: обзир, брига и заштита моралне чистоте и сексуалне индивидуалности и неповредивости личности (нарочито малолетника) је налагала потребу наведене нове инкриминације у КЗ Хрв. Стога сматрам оправданим кривичноправно нормирање задовољења похоте пред дететом те би наведена инкриминација била основана у КЗВ као и у другим кривичним законима република и Покрајине у групи кривичних дела против достојанства личности и морала.

Позитивно законодавство КЗВ у овој области дозвољава једино подвођење понашања забрањеног посредством бића дела задовољења похоте пред дететом у КЗ Хрв. као блудних радњи (или противприродног блуда) схваћених у ширем смислу. Наиме, у посматраном случају (разматрано је питање понашања за која је спорно да ли спадају у блудне радње) телесни додир изостаје, али је с обзиром на својства пасивног субјекта (сензибилност, поводљивост, као и некритичност при прихватању и

у свајању захтева и понашања првенствено пунолетних лица) и суствестивност предузетих радњи психолошка веза довољно снажна да надомешћује физички контакт и залази у зону криминалног.

У погледу кривичног дела полног насиља инкриминисаног у КЗ Слов. од посебног је интереса поређење са инкриминацијом у чл. 69. КЗВ како би се успоставиле одговарајуће релације између ових дела и утврдила самосвојност односно могућа потпуна или делимична подударност инкриминација. Биће кривичног дела принуде на обљубу (чл. 69. КЗВ) остварује лице које принуди на обљубу пасивног субјекта женског пола са којим не живи у брачној заједници путем озбиљне претње да ће за то или њему блиско лице открити нешто што би шкодило части или угледу тих лица, или путем озбиљне претње другим тешким злом. Наведено дело постоји само уколико нису испуњена обележја другог кривичног дела.

Кривично дело принуде на обљубу не постоји у КЗ Слов. Законодавац је правилно искључио потребу прописивања ове норме пошто је инкриминација у КЗ Слов. кривичног дела полног насиља шира у свом другом облику од бића принуде на обљубу у КЗВ.

Потребно је указати (ради потпуног сагледавања сличности и разлика у обележјима ова два дела) на поједине конститутивне елементе кривичног дела принуде на обљубу из чл. 69 КЗВ и дела полног насиља из чл. 101. ст. 3. КЗ Слов. Анализа домена инкриминација не претендује на исцрпност и потпуност, али упућује на подударност односно одступање у кривичноправном регулисању оба дела.

Субјекат кривичног дела полног насиља је шире одређен. Наиме, као извршилац принуде на обљубу појављује се само мушко лице (на изнесено упућује како ограничавање пасивног субјекта на женско лице тако и позивање на одсуство брачне заједнице која претпоставља различитост полова). Напротив, субјекат полног насиља може бити како лице мушког тако и лице женског пола.

У погледу пасивног субјекта такође се запажа битна разлика: код принуде на обљубу као пасивни субјекат се појављује само женско лице са којим извршилац не живи у брачној заједници. Дакле, изузето је својство пасивног субјекта женском лицу са којим је извршилац засновао ванбрачну заједницу. Напротив, у кривичном делу полног насиља пасивни субјекат поред женског може бити и мушко лице (пошто се радња дела предузима како према лицу различитог тако и према лицу истог пола). Однос брачности успостављен са извршиоцем дела се, сходно претходно изложеном, указује као околност без значаја. Код принуде на обљубу законодавац поставља брак не само као правну чињеницу већ условљава његово постојање испуњењем његове реалне садржине (заједницом живота).

Битна разлика између ова два кривична дела управо се састоји у радњи.

Радња кривичног дела принуде на обљубу се састоји у принуди на обљубу озбиљном претњом чија је садржина у томе да ће о том женском лицу или о њој блиској особи открити нешто што би шкодило њиховој части или угледу или у озбиљној претњи другим тешким злом. Дакле, радња анализираних кривичног дела се састоји у принуди¹² на обљубу.¹³ Радња кривичног дела полног насиља се састоји у присили (принуди дакле) према лицу истог или супротног пола на вршење или трпљење *полне радње која не чини обљубу* путем претње да ће субјекат о том или њему блиском лицу открити нешто, што би штетило части или угледу тог или тих лица, или што би њему или његовим ближњима проузроковало велику имовинску штету.

Док је радња кривичног дела принуде на обљубу управљена искључиво на обљубу, дотле се радња полног насиља ограничава само на полне радње и досеже до обљубе (не укључујући је). Полне радње претходе, прате или следе обљубу али је не укључују — док напротив обљуба по својој садржини, уколико се тај појам не посматра строго у свом најужем значењу, обухвата и наведене радње. На основу поређења радњи може се закључити да инкриминације ових кривичних дела нису подударне, да се чак ни не преклапају (у том случају би једна обухватала другу не покривајући је у целини и остављајући извесну област неинкриминисаног понашања), већ да се додирују: наиме где престаје једна (полно насиље) почиње друга инкриминација (принуда на обљубу). Уколико се учини изложена констатација, а она је неминовна, тада је очигледно да се облик понашања забрањен чланом 101. ст. 3. КЗ Слов. не налази у чл. 69 КЗВ и да излази изван његовог оквира. Наведено понашање према КЗВ не би могло да се подведе под постојећу законску одредбу. Управо стога намеће се проблем: на који начин би, при постојећим позитивним прописима у кривичноправној области, према КЗВ била могућа кажњивост?

У датом случају, уколико учинилац својим понашањем оствари биће кривичног дела полног насиља (чија је инкриминација у КЗВ изостала) тада би одговарао за кривично дело блудних радњи инкриминисано у чл. 69. КЗВ (принуда на обљубу). Биће кривичног дела блудних радњи¹⁴ обухвата биће пол-

¹² Принуда у кривичноправној теорији има дефинисано значење и појмовно је одређена. Може се испољити у виду силе или претње и сматрам да за потребе овог рада није потребно другачије тумачење.

¹³ На овом месту се чини излишним детаљно упуштање у објашњење термина обљубе.

¹⁴ Одредбом чл. 73. КЗВ прописано је следеће: — Блудне радње чл. 73: Ко у случајевима из чл. 68. до 72. овог закона изврши само блудну радњу, казниће се затвором до 3 год.

Наведени чланови обухватају следећа кривична дела: силовање, принуда на обљубу, обљуда над немоћним лицем, обљуба или противприродни блуд са лицем које није навршило четрнаест година и обљуба или противприродни блуд злоупотребом положаја. (Кривична дела су наведена према редоследу у законском тексту КЗВ. Тако нпр. кривично дело силовања је инкриминисано у чл. 68. итд.).

ног насиља (инкриминације садржане у ст. 3. чл. 101. КЗ Слов.). (Један од разлога потребе инкриминисања овог облика кривичног дела је и недефинисаност блудних радњи и посредно извођење бића новог кривичног дела из других инкриминација). Могућност расуђивања појединих облика блудних радњи довела је до нормирања посебног става у оквиру нове инкриминације полног насиља у КЗ Слов. Законодавац није у КЗ Слов. предвидео кривично дело блудних радњи.

У разлоге изостанка инкриминације блудних радњи у КЗ Слов. се на овом месту не би требало упуштати, али мислим да би било оправдано поменути неке: развој полних слобода и померање границе дозвољеног у области сексуалности поједина понашања чинило би небитно одступајућим од полног морала, било незнатно или са потпуним одсуством штетности одступања. Такође је уочљива спорадичност појаве и кривичног гоњења. Пријављивање дела је ретко с обзиром на бројне негативне последице које прате жртву дела у таквом случају. Пасивни субјекат дела се руководи и релативном краткотрајношћу реалног трајања последице дела и мањом друштвеном опасношћу (иако не занемарљивом) поређењем са могућношћу неког вида насилне обљубе. У случајевима изостанка принуде сазнање о наведеном делу је отежано. Међутим, у случајевима када принуда (кривично дело полног насиља) постаје конститутивни елемент дела инкриминација је уследила прецизно и детаљно, систематизована у нову законску одредбу.

Наведене дилеме указују на потребу извесне једнообразности у инкриминацијама. Одступања и различитост, сем ако немају као основ интензивно испољене специфичности, упућују на различит домен и облике кривичноправне заштите зависно од територијалних одредница кривичног дела. Овај атрибут не би требало да омеђава поље адекватне интервенције кривичног апарата и да пружа осећај различите правне сигурности. Нове инкриминације имају као подлогу инвентивност и прецизност одређеност (кроз нормативно уобличење) стварних понашања, а посебно смелију и већу заштиту полне слободе, полног морала и части личности, заштите правилног развоја у области изналажења сексуалног идентитета малолетника и нормирање појединих понашања која се само широм интерпретацијом могу подвести под постојећа кривична дела. Стога је КЗВ донекле традиционалан у решењима позитивних кривичноправних одредаби у области кривичних дела против достојанства личности и морала и у том смислу искуства и инкриминације других република су вредне разматрања.

Зоран П. Рашовић

асистент Правног факултета у Титограду

ЛИЧНЕ СЛУЖБЕНОСТИ ПРЕМА НАЦРТУ ЗАКОНА О ПРАВУ СВОЈИНЕ И ДРУГИМ СТВАРНИМ ПРАВИМА СР ЦРНЕ ГОРЕ

У оквиру своје законодавне надлежности Федерација је Законом о основним својинско-правним односима регулисала основне својинско-правне односе. Овај Закон обухвата само основне односе прибављања, садржине, заштите и престанка права својине, као и односе који произлазе из права својине — право службености, стварни терети и право залоге, укључујући и државину као фактичку претпоставку за постојање сваког права својине. Сви други својинско-правни односи, који нијесу третирани као основни, спадају у компетенцију републичког односно покрајинског законодавства.

Уставни основ за доношење Закона о праву својине и другим стварним правима СР Црне Горе налази се у члану 298. став 1. тачка 5. Устава СР Црне Горе у вези са одредбом члана 281. став 1. тачка 4. Устава СФРЈ. Федерација у оквиру своје законодавне надлежности регулише основне својинско-правне односе, док према одредби члана 298. став 1. тачка 5. Устава СР Црне Горе, Република „уређује имовинско-правне односе и облигационе односе који се не уређују савезним законом”. Ово право Републике проистиче и из Закона о основним својинско-правним односима који је усвојен од стране Скупштине СФРЈ и објављен у „Сл. листу СФРЈ”, бр. 6/80. У реализацији овог пројекта предложен је Нацрт закона о праву својине и другим стварним правима СР Црне Горе (у даљем тексту Нацрт закона).

Једно од питања које је Савезни закон препустио на регулисање републичком односно покрајинском законодавству је и питање личних службености. Нацрт закона исцрпно регулише институт личних службености (чл. 211—238). Има их само три и оне су таксативно одређене (*numerus clausus*). То су: плодоуживање (*ususfructus*), употреба (*usus*) и становање (*habitatio*).

I. Право плодоуживања

1. Право плодоуживања је најшире право употребе туђе ствари (послужног добра) и прибирање плодова са ње, уз обавезу да се сачува њена суштина (чл. 212. став 1. Нацрта). Овакве дефиниције права плодоуживања можемо наћи и у буржоаским грађанским законима (§ 509. Аустријског грађанског законика, § 374. Србијанског грађанског законика, чл. 196. Општег имовинског законика за Црну Гору). То је и оно римско *ius alienis rebus utendi, fruendi salva rerum substantia*. Значи, код плодоуживања обим службености јесу двије својинске компоненте: *ius utendi* и *ius fruendi* док сопственику остаје *ius abutendi*. Зато се каже да њему припада само *nudum ius proprietatis*.

2. Обим права плодоуживања може се ограничити искључењем одређених користи које даје ствар (чл. 212. став 2. Нацрта). Ово рјешење предвиђају и § 1030. ст. 2. Њемачког грађанског законика, чл. 745. став 2. Швајцарског грађанског законика, чл. 253. ст. 1. Пољског грађанског законика. Искључењем одређених користи које даје послужна ствар смањује се разлика у односу на остале личне службености, чиме власник ствари задржава за себе већа својинска овлашћења у домену употребе ствари и прибирања плодова са ње. Исто тако право плодоуживања може бити установљено под условом, са роком или са налогом (чл. 213. Нацрта).

3. Предмет права плодоуживања могу бити ствари, права, а такође и имовина. Међутим, Нацрт закона садржи само одредбе о плодоуживању на стварима. Тако, предмет плодоуживања могу бити туђе покретне и непокретне ствари (чл. 214. Нацрта). Нацрт закона познаје и плодоуживање на потрошним стварима (тзв. неправо плодоуживање — *quasi ususfructus*), (чл. 227. ст. 2. Нацрта). Такав институт познају и многи буржоаски законици.¹

4. Право плодоуживања стиче се на основу уговора, теста-мента и одржајем (чл. 215. став 1. Нацрта). За стицање права плодоуживања на непокретностима на основу уговора и теста-мента потребан је упис у јавну књигу, а предаја ствари ако се односи на покретности. Дакле, правило је да за прибављање службености, као и за прибављање својине потребно је постојање правног основа (*iustus titulus*) и начин стицања (*modus acquirendi*).

Што се стицања права плодоуживања одржајем тиче у Нацрту (чл. 215. став 2) стоји: „На одржај права плодоуживања сходно се примјењују одредбе о стицању права својине одржајем”. То је правило које предвиђају и § 900, 1033. Њемачког грађанског законика, чл. 1143. Грчког грађанског законика. Ово становиште прихвата и француска судска пракса, иако Француски

¹ Видјети: § 1067. Њемачког грађанског законика, § 510. Аустријског грађанског законика, § 375. Србијанског грађанског законика, чл. 159. Општег имовинског законика за Црну Гору.

грађански законик ништа не говори о стицању плодоуживања одржајем. Оваје Нацрт закона упућује на одредбе Закона о основним својинско-правним односима које се односе на стицање својине одржајем (чл. 28—30). То значи, обзиром на квалификованост државине, постоје двије врсте одржаја за стицање права плодоуживања: редован и ванредан. За стицања права плодоуживања редовним одржајем потребна је квалификована државина и протек времена. Државина је квалификована ако је истовремено законита, савјесна и права. За покретне ствари рок је три године, а за непокретности 20 година. Код стицања права плодоуживања ванредним одржајем тражи се мања квалификованост државине, а дужи рокови стицања. Мања квалификованост се састоји у томе што се не тражи да државина буде законита, али она у сваком случају мора бити савјесна. Рок стицања је 10 година за покретне, а 20 година за непокретне ствари.

5. Плодоуживалац има право да послужно добро држи, да га употребљава и да прибира плодове са њега, као и да предузима послове управљања у вези са послужним добром. Он је дужан да своја права врши пажњом доброг домаћина.

Плодови у новчаном облику (цивилни плодови) припадају плодоуживаоцу сразмјерно временском трајању плодоуживања (дан по дан), независно од тога да ли су врјеме настанка односно престанка плодоуживања доспјели или не и да ли су у то врјеме наплаћени. Ово правило предвиђају чл. 586. Франгуског грађанског законика, § 519. Аустријског грађанског законика, чл. 158. став 2. Општег имовинског законика за Црну Гору, чл. 757. Швајцарског грађанског законика.²

Код природних плодова плодоуживалац стиче право својине одвајањем. Плодоуживалац је дужан да накнади трошкове производње плодова које је стекао приликом заснивања плодоуживања уколико уговором није друкчије предвиђено. Приликом престанка плодоуживања плодоуживалац има право на накнаду трошкова производње плодова од лица коме су ти неубрани плодови припали (чл. 218. Нацрта). Овим рјешењима о стицању природних плодова Нацрт закона је отишао много даље у односу на буржоаске грађанске законике чија су правила критикована у теорији.³

6. Плодоуживалац може правним послом (уговором о закупу, послузи, и др.) пренијети на другог користи које даје послужно добро, уколико му то право није одузето. У том слу-

² Тако у ОИЗ-у стоји: „На против, што се тиче доходака које ствар даје саобраштајем (нпр. најмовина кућа итд.), уживалац их прима само према времену за које траје његово право: ни мање ни више”.

³ Видјети: чл. 585. Француског грађанског законика, чл. 158. ст. 1. Општег имовинског законика за Црну Гору, чл. 756, ст. 2. Швајцарског грађанског законика, § 382. Србијанског грађанског законика, § 519. Аустријског грађанског законика. Ближе о овоме: Обрен Станковић, Миодраг Орић: Стварно право, Београд, 1981, стр. 330; Обрен Станковић, Расподјела плодова између власника и плодоуживаоца, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1—2/1971, стр. 86.

чају власник може подизати тужбу непосредно против лица на које је пренијето вршење права плодоуживања (чл. 219. Нацрта). Ово је правило које предвиђа члан 758. Швајцарског грађанског законика. Док ова рјешења иду за тим да је плодоуживање као право непреносиво, (али се могу пренијети на другог користи које даје послужно добро), по Француском грађанском закону (чл. 595) плодоуживалац је овлашћен да право плодоуживања као такво пренесе на другог. Српски грађански законик као ни његов изворник Аустријски грађански законик нема никаквих одредби о преношењу плодоуживања. Исто као и римско право, ови грађански законици третирају га као право везано за одређену личност и наравно, оно престаје заједно са том личношћу, уколико Закон не предвиђа могућност његовог преношења (на наследнике или чланове породице).⁴

7. Плодоуживалац је дужан да очува суштину послужног добра и његову ранију намјену. Она не одговара за смањење вриједности послужног добра које је последица редовне употребе (чл. 220. Нацрта). Одредба Швајцарског грађанског законика (чл. 769. ст. 1) је еластичнија у том смислу да плодоуживалац може промијенити намјену непокретности ако то власнику не проузрокује знатнију штету. То је главна његова обавеза. Ова дужност чувања суштине послужног добра и његове раније намјене има изричну санкцију у Нацрту закона. Тако, власник послужног добра чија су права у опасности може захтијевати објезбјеђење од плодоуживаоца. Уколико плодоуживалац не пружи објезбјеђење које је суд одредио власник може захтијевати да се послужно добро стави под јавну управу. Исто тако послужно добро може бити повјерено и власнику (чл. 228. Нацрта). Слична рјешења предвиђају буржоаски грађански законици.⁵ У ОИЗ-у стоји: „Ако би, према приликама, било какве бојазни, хоће ли се ствар повратити као што треба кад право уживања престане, власник или ко други кога се ствар тиче, може тражити да уживалац даде јемство, да ће у своје вријеме та његова дужност тачно и потпуно извршена бити.”

8. Друга обавеза плодоуживаоца је да у корист власника о свом трошку осигура послужно добро против пожара и других ризика, кад је прописано обавезно осигурање или кад је према мјесним схватањима осигурања налажу правила понашања доброг домаћина. Али, ако је послужно добро већ било осигурано, плодоуживалац је дужан да плаћа премије сразмјерно трајању плодоуживања, ако је у горе наведеном смислу обавезан да послужно добро осигура. Исто рјешење, када послужно добро није било осигурано, предвиђају § 1045. Њемачког гра-

⁴ Видјети: §§ 392. и 393. Србијанског, одн. § 529. Аустријског грађанског законика. Више о овоме Милан Бартош, Табаци стварног права, стр. 330.

⁵ Видјети: § 520. Аустријског грађанског законика, §§ 1051—1054. Њемачког грађанског законика, чл. 164. Општег имовинског законика за Црну Гору, чл. 269. Пољског грађанског законика, чл. 850. Француског грађанског законика.

ђанског законика и чл. 763. ст. 1. Швајцарског грађанског законика. Међутим, ако је послужно добро већ било осигурано плодоуживалац је по швајцарском праву дужан да плаћа премије, а по њемачком праву дужан је наставити са осигурањем само кад је прописано обавезно осигурање. Специфично рјешење предвиђа и Етиопски грађански законик.⁶

9. Сљедећа обавеза плодоуживаоца је да на њега падају, сразмјерно временском трајању плодоуживања, годишњи порез и друге јавне обавезе које терете плодове и текућу употребу послужног добра. Остали терети падају на власника а плодоуживалац му на плаћено дугује камату. Ако је ове терете плаћио плодоуживалац, по престанку плодоуживања, власник је дужан да му накнади исплаћено (чл. 222. Нацрта). То су правила преузета из Француског грађанског законика (чл. 609. и 610). Међутим, Нацрт закона предвиђа и алтернативу члана 222. по којој остали терети (који нијесу годишњи порез и друге јавне обавезе које терете плодове и текућу употребу послужног добра) падају на власника послужног добра. Наравно, остаје исто рјешење да је власник дужан плодоуживаоцу накнадити исплаћено по престанку плодоуживања. Остали грађански законици садрже различита рјешења како у односу на Француски грађански законик, тако и у међусобном односу.⁷ У ОИЗ-у стоји: „Он носи такође све јавне данке и терете, уколико се они тичу добра које ужива” (члан 166. ст. 2).

10. Плодоуживалац је дужан да предузме радње које су потребне за одржавање ствари и у тим оквирима он је дужан да врши поправке и обнову ствари (чл. 223. Нацрта). „Трошкови околу обичних поправака, без којих није могуће ствар пристojно уживати или уредно уздржавати, падају на уживаоца (чл. 166. ст. 1. ОИЗ-а). Друкчије по § 377. Србијанског одн. § 512. Аустријског грађанског законика гдје је законодавац поставио правило да плодоуживалац има да сноси све оне трошкове без којих се употреба ствари или приходи не могу имати. Ту долазе у обзир и редовни и ванредни трошкови.

Предвиђена је и алтернатива члана 223. по којој је „плодоуживалац дужан да предузме радње које су потребне да се ствар одржи у оном стању у коме се налазила у вријеме настанка плодоуживања”. Мислимо да је прво рјешење боље зато што је на неки начин еластичније, и зато што у великом броју случајева плодоуживалац неће моћи да одржи ствар у оном стању у коме се налазила у вријеме настанка плодоуживања. У осталом он не одговара за смањење вриједности послужног добра које је последица редовне употребе (чл. 220. ст. 2. Нацрта).

⁶ Видјети: чл. 1320.

⁷ Видјети: § 1047. Њемачког грађанског законика, члан 765. Швајцарског грађанског законика, чл. 166. ст. 2. Општег имовинског законика за Црну Гору, § 512. Аустријског грађанског законика, § 377. Србијанског грађанског законика.

11. Плодоуживалац је даље дужан да обавјештава власника о ванредним радовима које је потребно предузети да би се ствар сачувала, као и да трпи ове радове (чл. 224. Нацрта).⁸

12. Плодоуживалац сноси трошкове редовног одржавања. У погледу трошкова на које није био обавезан, примјењују се правила о незваном вршењу туђих послова⁹. Ако би власник послужног добра приступио изванредним поправкама које су без плодуживаоачеве кривице постале нужне, плодуживалац је дужан да му накнади камате на утрошена средства уколико су тиме сачуване користи које даје послужно добро и у границама тих користи. Ако би трошкови изванредних поправки представљали за власника посебно оптерећење, он може тражити да га у њиховом сношењу потпомогне и плодуживалац ако би то било правилно и обзиром на корист од плодуживања.¹⁰

У ОИЗ-у стоји: „Изванредне поправке добра, напротив, које би без кривице уживаоачеве биле нужне, треба да господар ствари на се узме. Ипак, ако би према приликама то за власника одвећ теретно било, он може тражити да га у томе потпомогне уживалац у колико се нађе да је право, погледом на корист коју од уживања има. У сваком случају, ако су власникове поправке или преинаке повисиле уживаоцу доходак, власник може искати да му уживалац плаћа добит на потрошено главно, то плаћање, ипак, никако не треба да пређе вишак који долази уживаочеву дохотку од тих поправака” (чл. 167).

13. За чланове 223, 224, и 225. Нацрта закона предвиђена је и атернатива у једном члану. На основу тог рјешења плодуживалац је дужан да ствар користи као добар домаћин и да је о свом трошку одржава у стању у коме је примио приликом настанка плодуживања. Власник ствари има право да о свом трошку предузима радње потребне за одржавање ствари ради отклањања последица нормалног старења ствари или изванредних догађаја, а плодуживалац је дужан да му омогући предузимање тих радова као и да га благовремено обавијести о потреби њиховог предузимања. У погледу учињених трошкова

⁸ Видјети: § 1042. Њемачког грађанског законика и чл. 1153. Грчког грађанског законика.

⁹ Слично предвиђају и Србијански односно Аустријски грађански законик. У § 379. Србијанског грађанског законика се каже: „Јер нити је овај дужан бадава радити, нити је оном — ако је самовласно тако подигне — дужан овај безусловно накнаду учинити”. У случају да нема уговора Закон ствар своди на незвано вршење туђих послова. У том смислу каже: „Нужда и потреба к опредељеном уживању у овом случају служит ће за основ пресуде”. Јаснија је одредба § 517. Аустријског грађанског законика гдје се каже: „Оно што је плодуживалац без одобрења власника ради увећања трајнијих користи утрошио, може натраг узети, али накнаду за користи, које још постоје услед поправке, може само у толико искати, у колико је може тражити деловођа без навода”.

¹⁰ Аустријски грађански законик (§ 514) прописује нарочита правила за грађење на послужном добру гдје се каже: „Плодуживалац је дужан накнадити интерес на уложени капитал у мјери у којој је тиме плодуживање бољим постало”. Ближе о овоме: Милан Бартош, Табаци стварног права, стр. 324.

оправке ствари на које плодоуживалац није био обавезан при-
мјењују се правила о незваном вршењу туђих послова. Мишље-
ња смо да су рјешења предвиђена у поменутим члановима боља
него ова предложена у алтернативи. Свакако је да се њима више
расветљава однос на једној страни сопственика а на другој
уживаоца ствари, и друго, посао суда ће знатно бити олакшан.
Уосталом, и у Образложењу уз Нацрт закона се каже: „У регу-
лисању материје плодоуживања, која је најважнија лична служ-
беност и која може да одигра значајну улогу у збрињавању и
издржавању нарочито старијих особа, нарочито се настојало да
се унесе више правде у односе између власника ствари и пло-
доуживаоца, а да се расподјела плодова учини што мање завис-
ном од случајности. У том духу је и чл. 225. који настоји да за
трошкове одржавања и ванредних поправки подједнако заинте-
ресује и власника ствари и плодоуживаоца, да их учини под-
једнако иницијативним у овом погледу што је свакако и дру-
штвени интерес јер се тако боље чува супстанција ствари”.

14. Власник, односно плодоуживалац, имају право да у сва-
ко вријеме захтијевају да се о заједничком трошку сачини по-
пис и процјена послужног добра¹¹. Онај ко је захтијевао попис
дужан је да предујми износ потребан за покриће трошкова.¹²
Међутим, ако попис и процјена нијесу извршени, претпоставља
се да је плодоуживалац примио предмет права плодоуживања
у употребљивом стању (чл. 226. Нацрта).¹³

15. Најважнија дужност плодоуживаоца је да послужно
добро врати власнику у стању у коме је ствар примио, с тим
што није дужан да накнади умањену вриједност ствари, уко-
лико је она резултат редовне и намјенске употребе (чл. 227. ст.
1. Нацрта). То је посљедица његове неодговорности за смањење
вриједности послужног добра које је посљедица редовне упо-
требе (чл. 220. ст. 2. Нацрта). Из овог се изводи закључак да се
плодоуживалац може ослободити одговорности повраћаја ства-
ри, које више нема, под условом да докаже да до њега нема
кривице за нестанак, односно да је узрок нестанка виша сила
или потпуна утрошеност која је последица редовне употребе. У
ОИЗ-у се каже: „Ако је било и таквих покретних ствари којих
вриједност самим временом опада, као што су: покућство, хаљи-
не, итд., уживалац ће само вратити ствар коју је примио, а не
одговара за природни назадак, ако му сам није узрок или није
што друго углављено било” (чл. 160).¹⁴

¹¹ Слично рјешење предвиђа чл. 763. Швајцарског грађанског за-
коника. Присутно је и друго рјешење: Трошкове у цјелини сноси онај
који је захтијевао инвентар (§§ 1034—1035. Њемачког грађанског законика)

¹² У том смислу и § 1035. Њемачког грађанског законика.

¹³ То је претпоставка *iuris tantum*. Слично предвиђа и Аустријски
грађански законик (§ 518) гдје се каже: „Употребљивом стању средње
врсте”.

¹⁴ У том смислу видјети § 513. Аустријског одн. § 378. и 381. Срби-
јанског грађанског законика. Иако ови законици кажу да се ствар има
вратити у оном истом стању у коме је примљена, не треба буквално ту-
мачити једну овакву одредбу.

16. Нацрт закона говори и о неправом плодоуживању (*quasiususfructus*), тј. о таквом плодоуживању чији су предмет потрошне ствари. Овдје је плодоуживалац дужан да накнади ранијем власнику вриједност тих ствари које такве ствари имају у вријеме престанка плодоуживања (чл. 227. ст. 2. Нацрта).¹⁵

17. Нацрт закона је предвидио и начине престанка права плодоуживања.

Тако, право плодоуживања престаје:

— Протеком времена, ако је било устављено на одређено вријеме, а најкасније смрћу плодоуживаоца, односно престанком правног лица;

— Кад се у истој личности сједини својство власника и плодоуживаоца. То је тзв. активна консолидација. Најчешће то ће бити случај кад плодоуживалац наслиједи сопственика;

— Кад на истом послужном добру неко трећи одржајем стекне плодоуживање или право својине;

— Невршењем плодоуживања у року од пет (три) године, уколико у вршењу плодоуживања није био спријечен. Као што се види овдје је ријеч о престанку плодоуживања услед застарелости. Међутим, не говори се и о либераторној узупацији тј. о невршењу плодоуживања уз противљење власника ствари¹⁶;

— Преласком послужног добра у друштвену својину, ако законом за поједине случајеве није друкчије одређено;

— Одрицањем од стране плодоуживаоца;

— Протеком времена од 30 година, када је службеност установљена у корист правног лица, ријеч је о престанку плодоуживања када није одређено вријеме његовог трајања¹⁷.

У случају дјелимичне пропасти послужног добра право плодоуживања продужује се на преосталом дијелу послужног добра (чл. 230. Нацрта). Међутим, кад је послужно добро пот-

¹⁵ У упоредном законодавству присутна су различита рјешења. Тако, по чл. 772. Швајцарског грађанског законика, § 1067. Њемачког грађанског законика, чл. 1327. Етиопског грађанског законика плодоуживалац је дужан да накнади вриједност коју су ствари имале у вријеме настанка плодоуживања. По чл. 587. Француског грађанског законика односно чл. 159. Општег имовинског законика за Црну Гору плодоуживалац је дужан да врати ствари исте врсте, количине и каквоће, или да по престанку плодоуживања плати накнаду. У ОИЗ-у стоји: „Ако су дане на уживање суврсте (810) ствари (новци, жито, вино, итд.), оне тим постају уживаочева влаштина. Али за то кад престане за то, престане право уживања, он треба да поврати таквих истих ствари и једнаке доброту управ онолико колико је и примио; или ако би за њ то одвећ тешко било, да намири вриједност у новцу по цијени коју имају у вријеме враћања. Ако им је вриједност била одређена при почетку уживања, а што друго не установљено, узимље се, да уживалац није дужан повратити саме ствари, него одређену им вриједност у новцу”.

¹⁶ Престанак плодоуживања услед либераторне узупације предвиђа § 1488. Аустријског грађанског законика. Уосталом и по чл. 58. ст. 1. Закона о основним својинско-правним односима стварна службеност престаје овим начином.

¹⁷ Исто је и по чл. 619. Француског грађанског законика и чл. 1322. Етиопског грађанског законика. По Швајцарском грађанском законнику траје сто година (чл. 749. ст. 2), а по Општем имовинском законнику за Црну Гору 50 година (чл. 169. ст. 2).

пуно пропало, право плодоуживања коначно престаје чак иако би власник о свом трошку обновио послужно добро. Од овог правила Нацрт је предвидио изузетак у случају да је послужно добро било осигурано (чл. 232). Тада се право плодоуживања продужује на исплаћеној суми осигурања без обзира да ли је послужно добро потпуно или дјелимично пропало. Исто тако власник може суму осигурања употребити за обнову послужног добра. У том случају право плодоуживања ће се односити на ново послужно добро.¹⁸

II. Право употребе

18. Право употребе је лична службеност чији је ималац овлашћен да туђу ствар употребљава и прибира плодове са ње, у границама својих личних потреба и потреба чланова своје породице, без нарушења суштине ствари.¹⁹ Све користи које послужно добро даје преко тога припадају власнику. Потребе се одређују по времену настанка службености (чл. 233. Нацрта).²⁰ Дакле, право употребе је ограничено право плодоуживања. Искоришћавање послужног добра ограничава се објективним и субјективним границама. Објективна граница, као и код плодоуживања, је ненарушење суштине ствари. Специфичност права употребе је у њеном субјективном ограничењу. Оно се састоји у томе што је ималац овлашћен да туђу ствар употребљава и прибира плодове са ње у границама својих личних потреба и потреба чланова своје породице.

19. Право употребе је строго лична службеност. У том смислу је и схвата и Нацрт закона, по коме је *usus* не само непреносиво право, него се и његово вршење не може пренијети. У ОИЗ-у се каже: „Употребилац није властан никоме другоме уступити употребу ствари, ни за накнаду ни без ње” (чл. 170. ст. 2).²¹

20. Јавне терете и трошкове редовног одржавања послужне ствари сноси и ималац права употребе и власник ствари сразмјерно користима које свако од њих има од послужног добра и сразмјерно временском трајању права употребе.²²

¹⁸ Ово је становиште и чл. 750. ст. 2. Швајцарског грађанског законика. По другом, кога заступају француски писци, право плодоуживања престаје дефинитивно.

¹⁹ Право употребе регулишу чл. 625—626. Француског грађанског законика, §§ 504—508. Аустријског грађанског законика, §§ 372—373. Србијанског грађанског законика, чл. 170. Општег имовинског законика за Црну Гору и § 163. Грађанског законика Мађарске Народне Републике.

²⁰ Исто. § 506. Аустријског одн. § 372. Србијанског грађанског законика.

²¹ У том смислу видјети § 507. Аустријског, односно § 372. Србијанског грађанског законика.

²² Слично рјешење има чл. 635. Француског грађанског законика. Другачије је по § 508. Аустријског, односно § 373. Србијанског грађанског законика: сопственик је дужан подносити трошкове (редовне и ванредне). И не само то, његова је позитивна дужност да ствар одржава у исправном стању, али са ограничењем: „Само ако трошкови надмашују ову корист, која преостаје власнику, мора употребилац или сносити трошкове или одустати од употребе”.

21. Што се тиче начина настанка и престанка права употребе ту важи оно што је речено за плодоуживање (чл. 236. Нацрта).

III. Право становања

22. Право становања је лична службеност чији је ималац овлашћен да, уз искључење осталих лица, користи туђу стамбену зграду или стан као посебни дио зграде у сврху становања. Са имаоцем права становања могу становати чланови његовог домаћинства и лица која га издржавају или су му потребна за вођење домаћинства и то само за вријеме његовог живота.²³ Као што се из дефиниције види прави се разлика између права употребе и права становања. Код права становања постоји само објективно ограничење: Туђа стамбена зграда или стан као посебан дио зграде. Друга разлика је у томе што овдје нема природних плодова па их ималац права и не може прибирати.

23. Као и код права употребе, право становања и његово вршење су непреносиви.²⁴

24. У Нацрту закона нема ни ријечи о трошковима одржавања послужне ствари. Мишљења смо да би ималац права становања у сваком случају био дужан сносити трошкове управљања и редовног одржавања ствари, из једноставног разлога што он бесплатно користи туђу стамбену зграду или стан, а власник остаје без економског ефекта. У том смислу и судска пракса.²⁵

25. Као и код употребе право становања настаје и престаје одредбама које важе за право плодоуживања (чл. 238. Нацрта).

26. У образложењу уз Нацрт закона се каже „и у нашим друштвеним приликама овај институт може корисно послужити у циљу рјешења егзистенцијалних проблема нарочито старијих особа, које могу продати свој стан за живота и тако до краја свог живота имати ријешено стамбено питање и обезбиједити извјесну новчану суму за задовољавање животних потреба”.

27. На крају да се закључити да Нацрт закона на јасан и исцрпан начин регулише материју личних службености. Ослањајући се првенствено на досадашњу судску праксу обрађивачи овог Нацрта нијесу могли (потпуно разумљиво) мимоићи ни рјешења предвиђена у упоредном законодавству. Напротив, класична, традиционална рјешења, у материји личних службености, не губе свој значај у нашем правном систему и у њему она имају своје одређено мјесто. Уосталом, тако се поступило и у регулисању осталих својинско-правних односа. Аутор овог текста се трудио да то у овом раду и прикаже.

²³ Видјети: Пољски грађански законик (чл. 301. ст. 1).

²⁴ О томе се у ОИЗ-у каже: „Ни онај ко је овлашћен да бесплатно станује у нечијој кући или у какву било здању није властан то своје право, ни за плату ни без платно, коме другоме уступити”.

²⁵ Пресуда Савезног врховног суда ГЗ 45/58 од 4. новембра 1958. Збирка судских одлука, књ. III, св. 3, одл. бр. 444.

ГРАБАНСКО ПРАВО

Породично право

Обавезе брачних другова на верност после прекида брачне заједнице (чл. 4. Закона о браку — „Сл. лист САН Војводине” број 2/75)

Одржавање недозвољених полних односа једног брачног друга са трећим лицем после прекида брачне заједнице представља скривљено понашање које води даљем продубљивању поремећаја до мере која за другог брачног друга искључује могућност измирења и успостављања брачне заједнице.

Из образложења:

Пресудама нижестепених судова усвојен је тужбени захтев тужитељице за развод брака, а уједно усвојен је и противтужбени захтев противтужиоца којим је тражио да се утврди кривица тужиље за развод брака, због тога што је одржавала недозвољене полне односе са другим лицем изван брака након прекида брачне заједнице.

Тужитељица је против другостепене пресуде изјавила ревизију, али је ревизиони суд њену ревизију као неосновану одбио.

У разложима пресуде ревизијског суда се наводи следеће:

Не ради се наиме о „крutoј примени чл. 4. Закона о браку”, који обавезује брачне другове на верност, нити је одлука о кривици санкција за повреду ове законске обавезе, јер се бракоразводни разлог не заснива на кривици брачног друга проистеклој из повреде брачне дужности (у конкретном случају верности) већ на неподношљивости даљег заједничког живота за једног или за оба брачна друга као објективној чињеници насталој као ре-

зултат понашања брачних другова (скривљеног или нескривљеног), или као резултат других објективних околности које саме по себи могу допринети даљем погоршању односа између брачних другова. Полазећи од понашања брачних другова као фактора поремећаја односа од значаја је стање односа брачних другова у време кад се одлучује о захтеву за развод. Према томе, у обзир за оцену понашања странака долази и период после прекида заједнице.

С обзиром на то судови првог и другог степена нису погрешно применили закон, када су одлуку о кривици засновали и на оцени понашања тужиље не само пре, него и после прекида заједнице, полазећи при томе од става да слободан сексуални живот једног брачног друга после прекида заједнице представља скривљено понашање које води даљем продубљивању поремећаја до мере која за другог брачног друга искључује могућност измирења и успостављања брачне заједнице.

(Врховни суд Војводине, пресуда посл. бр. Рев. 1-18/82 од 8. јула 1982)

Неслагање брачних другова око васпитања и подизања деце као разлог за развод брака

Неслагање странака око васпитања и понашања њихове деце и њихово различито гледање на то питање су објективни фактори који су без њихове кривице утицали на поремећај брачних односа, а то значи и без кривице.

Из образложења:

Делимичним уважањем жалбе тужене изјављене против првостепене пресуде којом се на основу чл. 60. и 62. Закона о браку САП Војводине разводи брак између парничних страна из кривице обеју страна, другостепени суд је укинуо првостепену пресуду у делу којим се њеном кривоцом разводи брак и то из следећих разлога:

„Основано тужена побија одлуку првостепеног суда о утврђивању њене кривице за развод брака. Наиме, утврђено је да је до сукоба странака у браку долазило због начина васпитања и односа према заједничкој кћери, око чега се странке нису могле да сложе. Тужилац се према њој односио строжије, а тужена јој је дозвољавала слободније понашање. Првостепени суд је извео неправилан закључак о томе да из тих чињеница произлази кривица тужене за поремећеност брачних односа између парничних странака. Наиме, неслагања странака око васпитања и понашања њиховог детета и њихово различито гледање на то питање су објективни фактори који су без њихове кривице утицали на поремећај брачних односа, а то значи и без кривице тужене”.

(Врховни суд Војводине, пресуда посл. бр. Гж. 325/82 од 22. јула 1982)

Извођење доказа вештачењем путем НЛА система у споровима за утврђивање и оспоравање очинства

Када се у парници ради утврђивања или оспоравања очинства изводи вештачење путем НЛА система, а резултат вештачења потпуно искључује биолошко очинство туженог, та кав налаз представља апсолутни доказ о искључењу очинства без обзира на остале изведене доказе.

Из образложења:

Решавајући о жалби млађ. тужиоца изјављеног против првостепене пресуде којом се утврђује да тужени није природни отац млађ. тужиоца, Врховни суд Војводине је

својом пресудом жалбу млађ. тужиоца као неосновану одбио и првостепену пресуду потврдио.

Пресуда Врховног суда је заснована на следећим разлозима:

Из утврђења првостепеног суда произлази да су се мајка млађ. тужиоца и тужени упознали у јесен 1974. године од када су се почели и забављати. Млађ. тужилац је рођен 3. августа 1975. године. На основу резултата вештачења крвних група и фактора Завода за трансфузију крви СР Србије Београд очинство туженог се не искључује. Антрополошко вештачење не даје ни позитиван, ни негативан налаз, јер је степен сличности нормалних телесних особина такав да се са сигурношћу не може тврдити, али се не може ни искључити да би тужени могао бити природни отац.

Међутим, налаз и мишљење Центра за типизацију ткива из Загреба, рађено по НЛА систему, даје резултат да тужени не може бити биолошки отац детету — млађ. тужиоцу, јер тужени не поседује ни једну од комбинација двају гена због чега га треба искључити од биолошког очинства.

На основу овако утврђеног чињеничног стања правилно је пресудио првостепени суд, када је одбио тужбени захтев тужиоца. Наиме, и по становишту овога суда резултат вештачења по НЛА методу потпуно искључује биолошко очинство туженог, па због чега тужбени захтев није основан.

(Врховни суд Војводине, пресуда посл. бр. Гж. 691/82 од 4. фебруара 1982)

Извођење доказивања вештачењем крвних група и фактора у споровима за оспоравање очинства

У споровима за оспоравање очинства од посебног и изузетног значаја је извођење доказа вештачењем крвних група и фактора. Ово због тога што, на остале изведене доказе резултат прегледа крви који искључује очинство, чини захтев за оспоравање очинства основаним. Такав резултат поуздано отклања заблуду о очинству.

Из образложења:

Изреком првостепене пресуде утврђено је да тужилац ГМ није природни отац тужене млађб. ГЈ, коју је дана 22. августа 1981. године родила тужена ГГ, те се упућује матичар да ову чињеницу након правноснажности пресуде упише у матичне књиге рођених.

Против ове пресуде млађб. ГЈ је изјавила жалбу због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања.

Врховни суд Војводине је уважањем жалбе млађб. тужене, првостепену пресуду укинуо и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење из следећих разлога:

„У овом спору тужилац оспорава своје очинство тужене млађб. ГЈ, која је рођена 22. августа 1981. године од мајке — тужене ГГ. Првостепени суд је утврдио да се тужилац налазио на одслужењу војног рока у Сплиту, да је био на одсуству од 20. октобра до 5. новембра 1980. године и да је тада имао полни сношај са мајком детета. Тужена млађб. ГЈ рођена је 22. августа 1981. године, а на основу налаза вештака утврђено је да је дете донесено и да је време њеног зачећа између 28. новембра и 2. децембра 1980. године. Овај налаз вештак је дао на основу историје болести мајке детета. Према налазу вештака дете није пренешено. На основу горњих чињеница и доказа, првостепени суд је утврдио да тужилац није природни отац тужене млађб. ГЈ, јер се у критично време зачећа налазио на одслужењу војног рока.

По налазу овог суда добијана пресуда има недостатака.

Првостепени суд је био дужан да изведе све доказе који би послужили утврђењу материјалне истине. Првостепени суд се није смео задовољити само исказом тужиоца и налазом вештака, нарочито кад је у питању разлика у времену од само 24 дана, већ је требао извести вештачење путем анализе крвних група и фактора. То због тога, што резултат прегледа крвних група и фактора који искључује очинство чини захтев за оспоравање очинства основаним. Зато је било нужно да

се у конкретном случају изведе и овај доказ.

(Врховни суд Војводине, решење посл. бр. Гж. 198/82 од 17. јуна 1982)

Активна легитимација за оспоравање брачног очинства

Активну легитимацију за оспоравање брачног очинства имају према Закону о односима родитеља и деце („Сл. лист САП Војводине” број 2/75) муж мајке детета (чл. 37), мајка детета (чл. 38), дете (чл. 39) и природни отац детета (чл. 40). Према томе, Закон о односима родитеља и деце не предвиђа право наследника мужа мајке детета да оспоравају очинство, јер је у питању строго лично право које се не наслеђује.

Из образложења:

Као битне чињенице првостепени суд је утврдио да је тужена А. била у законитом браку са сада покојним М.Љ., који је умро дана 27. априла 1981. године, а да је млађб. тужени Љ. рођен 19. августа 1981. године, да је у матичној књизи рођених уписан као син тужене А. и сада покојног М.Љ. Првостепени суд је одбио захтев тужитеља применом чл. 39. Закона о односима родитеља и деце сматрајући да тужитељице нису активно легитимисане за оспоравање очинства.

Неосновано тужитељице у жалби истичу да је првостепени суд погрешно применио материјално право када им није призната активна легитимација за вођење ове парнице. То због тога јер је законом одређен круг лица која имају право оспоравати очинство детета, а то право је строго лично, које се не наслеђује.

Код оваквог стања ствари ирелевантни су и остали наводи у жалби тужитељица да су оне у ствари наследници покојног М.Љ. као мајка и сестра. Наиме, по чл. 43. Закона о односима родитеља и деце у парници ради оспоравања очинства или материнства учествују као странке дете и родитељи, а никако не законски наследници.

Ирелевантни су и они наводи у жалби тужитељица да покојни М.Љ. није био у стању због своје болести да одржава полне односе са туженом А., те да према томе млдб. Љ. није син сада покојног М.Љ., јер се ове чињенице нису ни могле утврђивати с обзиром да тужитељице нису легитимисане за покретање ове парнице.

Исто тако неосновани су и они наводи у жалби тужитељица да оне као наследнице покојног М.Љ., ис-

тина не би имале право да оспоравају очинство, да је покојни М.Љ. жив, али како је он мртав да то његово, као раније лично право, после његове смрти прелази на његове наследнице. У питању није имовинско право које се наслеђује, већ чисто лично право које се не може наследити, па стога то правно резонување тужитељица није основано.

(Врховни суд Војводине, пресуда посл. бр. Гж. 189/82 од 28. јуна 1982)

Из Билтена Врховног суда Војводине

САОПШТЕЊА

ИЗ СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

На седници Управног одбора, одржаној 24. IX 1982. године, донета су следећа решења:

1) Узет је на знање извештај председника и секретара Управног одбора о раду органа Коморе између две седнице.

2) Узет је на знање извештај благајника о стању финансијских средстава намењених за редовно пословање Адвокатске коморе Војводине и о прикупљеним и исплаћеним трошковима за оправку Адвокатске коморе.

3) Управни одбор задужио је Нинков Велимира, адвоката из Врбаса, да као представник Адвокатске коморе Војводине учествује на Саветовању које организује Виши суд у Новом Саду, а одржаће се 8. октобра 1982. године у Врбасу — у Шећерани Врбас са темом: Заштита друштвене имовине у кривичном поступку.

4) Управни одбор донео је одлуку о приступању реизборности главног и одговорног уредника „Гласника“, Уређивачког одбора и Уређивачког савета „Гласника“, због истека мандата ових органа. Одлука се упућује Конференцији адвоката ради утврђивања.

5) Управни одбор информисе чланство да ће се 15. и 16. октобра 1982. године у Новом Саду у просторијама Хотела „Парк“, Ул. Новосадског сајма бб., одржати Конференција Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије. Отварање Конференције је у Конгресној сали Хотела „Парк“ 15. октобра 1982. године у 10 часова. Учесници Конференције су по 10 делегата из сваке Адвокатске коморе у СФРЈ. Рад Конференције је јаван и колеге заинтересоване могу присуствовати Конференцији Савеза. Тема Конференције је: Положај адвокатуре у СФРЈ и њена улога у остваривању уставности и законитости.

6) Решењем број 254/82. уписује се у Именик адвоката Ранчев Борис са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву у Ул. Народног фронта бр. 1 са даном 24. IX 1982. године, са којим даном је брисан из Именика адвоката Основне адвокатске коморе у Нишу, због пресељења седишта адвокатске канцеларије на територију САП Војводине.

7) Решењем број 280/82. брише се из Именика адвоката Михајловић Драгутин, адвокат из Бачког Петровог Села, због одласка на специјализацију. За преузимање одређен је Бранков Борбе, адвокат у Бечеју, Бориса Кидрича бр. 62.

8) Решењем број 286/82. Томовић Милутин, адвокатски приправник из Панчева, са адвокатско-приправничком вежбом код Миковић Милана, адвоката у Панчеву, брише се из Именика адвокатских приправника са даном 17. VIII 1982. године због заснивања радног односа.

9) Решењем број 261/82. наложено је књиговодству Коморе да изврши обрачун посмртнине иза преминулог Петровић Живана, адвоката у пензији из Беле Цркве, који је умро 22. VIII 1982. године и посмртнину исплати удовици преминулог Петровић Ковинки из Беле Цркве, Ул. Доситејева бр. 9.

10) Решењем број 273/82. наложено је књиговодству Коморе да изврши обрачун посмртнине иза преминулог Бороцки Проке, адвоката у Бачкој Паланци, који је умро 10. IX 1982. године, и посмртнину исплати удовици преминулог Бороцки Савети из Бачке Паланке, ЈНА бр. 40.

11) Решењем број 268/82. Красула Тома, адвокатски приправник из Новог Сада, са вежбом код Хелене Узелац, адвоката из Новог Сада, брише се из Именика адвокатских приправника са даном 11. IX 1982. године због истека једногодишње адвокатско приправничке вежбе.

12) Решењем број 289/82. Ивковић Бела, адвокат из Суботице, Мажуранићева бр. 25, одређује се за привременог заменика оболелом адвокату Стантић Антуну из Суботице, Штросмајерова бр. 12.

Управни одбор

СА СЕДАМНАЕСТЕ СЕДНИЦЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ АДВОКАТА КОЈА ЈЕ ОДРЖАНА 25. СЕПТЕМБРА 1982. У НОВОМ САДУ

I

На Конференцији адвоката су усвојени следећи критеријуми за изборе органа Коморе

а) Општи критеријуми

1. Приликом предлагања кандидата за органе Коморе треба водити рачуна о његовом угледу као правника и адвоката, те његовом моралном и политичком лику.

2. У органе Коморе, а нарочито на руководеће функције, треба предлагати адвокате који су својим досадашњим радом у адвокатури показали да имају искуство и интерес за рад у професионалним организацијама адвоката и да уживају већи друштвени углед.

3. Треба водити рачуна о томе да припадници народа и народности буду сразмерно представљени у органима Коморе.

4. Приликом састављања кандидатске листе треба водити рачуна и о томе да адвокати буду и територијално заступљени у органима Коморе.

5. Приликом предлагања за члана било ког органа Коморе треба водити рачуна о принципу да се нико не предлаже у исти орган више од два пута узастопно, водећи рачуна о потребном континуитету у раду органа Коморе.

б) Посебни критеријуми

1. Уколико једно те исто лице буде предложено на више функција, тада ће дотични кандидат бити дужан да најкасније до дана Конференције изјави које се кандидатуре прихвата.

2. Према одредбама Кодекса професионалне етике адвоката сваки адвокат треба да прихвати кандидатуру пошто то представља част за сваког предложеног. У случају ако адвокат из оправданих разлога не прихвати кандидатуру, дужан је да одмах по сазнању о кандидовању обавести своју Општинску организацију о неприхватању кандидатуре како би дотична Општинска организација била у могућности да уместо њега одреди другог кандидата.

3. У смислу Статута је број кандидата за сваку функцију у органима Коморе неограничен, но такође је предвиђено да за руководеће органе треба предложити најмање два кандидата.

Руководеће функције Коморе су: председник, три потпредседника Управног одбора, дисциплински тужилац, председник Дисциплинског суда, председник Вишег дисциплинског суда.

4. Позивом на члан 140. и 141. Статута и члан 3. и 4. Општих критеријума, адвокати се разврставају у регионе по седиштима Виших судова.

Региони су следећи:

1. територија Вишег суда у Новом Саду са	128 адвоката
2. територија Вишег суда у Панчеву са	50 адвоката
3. територија Вишег суда у Сомбору са	28 адвоката
4. територија Вишег суда у Сремској Митровици са	36 адвоката
5. територија Вишег суда у Суботици са	55 адвоката
6. територија Вишег суда у Зрењанину са	38 адвоката

5. Општинска организација адвоката у седиштима Виших судова сазиваће на заједничку седницу све остале Општинске организације адвоката са територије свог Вишег суда (међуопштинска конференција адвоката) ради одређивања својих кандидата, а према кључу напоменутом у тачки 6. с тим да могу ставити своје предлоге у погледу кандидата за руководеће функције у Комори из редова адвоката и ван седишта својих Виших судова.

6. Распоред и број места у органима Коморе по појединим регионима је следећи:

Управни одбор

- а) Нови Сад 4, од тога један потпредседник
- б) Панчево 2, од тога један председник
- в) Сомбор 1
- г) Сремска Митровица 2, од тога један потпредседник
- д) Суботица 3, од тога један потпредседник
- ђ) Зрењанин 2

Дисциплински тужилац и два заменика

- а) Нови Сад 2, од тога дисциплински тужилац
- б) Зрењанин 1

Дисциплински суд

- а) Нови Сад 6, од тога заменик председника
- б) Панчево 1
- в) Сомбор 1
- г) Сремска Митровица 1 председник
- д) Суботица 3
- ђ) Зрењанин 2

Виши дисциплински суд

- а) Нови Сад 2, од тога заменик председника
- б) Панчево 2
- в) Сомбор 2
- г) Суботица 2
- д) Сремска Митровица 2
- ђ) Зрењанин 2, од тога 1 председник

Комисија за контролу финансијског пословања (три члана и два заменика)

- а) Нови Сад 1 и 1 заменик
- б) Панчево 1 заменик
- в) Сомбор 1 председник
- г) Сремска Митровица 1

II

Конференција адвоката утврдила је одлуку Управног одбора Адвокатске коморе Војводине о приступању реизборности главног и одговорног уредника „Гласника“, Уређивачког одбора и Уређивачког савета „Гласника“, због истека мандата ових органа.

Уређивачки савет:

Председник:

Никола Вујашиковић
судија Врховног суда Војводине

Светозар Дракулић, заменик јавног правобраниоца Војводине, **Антоније Борић**, саветник покрајинског секретара за правосудје и општу управу, **Никола Јеловац**, адвокат у Сомбору, **Васа Калишки**, адвокат у Панчеву, **Жива Коњевић**, шеф Службе за скупштинске послове Привредне коморе Војводине, **Војислав Маринков**, адвокат у Вршцу, **др Љубиша Милошевић**, редовни професор Правног факултета у Н. Саду, **Душан Мићић**, секретар Покрајинског друштвеног правобраниоца самоуправљања, **Светозар Николић**, судија Врховног суда Војводине, **Милан Рапајић**, адвокат у Новом Саду, **Војислав Рашовић**, адвокат у Сремској Митровици, **Ласло Цабафи**, адвокат у Зрењанину, **др Петар Шарчевић**, доцент Правног факултета на Ријечи, **Душан Шипка**, стручно-политички сарадник у Покрајинској конференцији ССРН Војводине

Уређивачки одбор:

Главни и одговорни уредник

Сава Савић
адвокат у Новом Саду

Борђе Вебер, адвокат у Новом Саду, **Светозар Добросављевић**, судија Општинског суда у Новом Саду, **Мирослав Здјелар**, адвокат у Новом Саду, **Живко Киселички**, судија Вишег суда у Новом Саду

Технички уредник:

Мирјана Јовановић

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине, 21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. — Телефон: 29-459. Годишња претплата 600.— дин.

Претплата за иностранство 48 долара. Цена једног броја 60.— дин.

Тек. рачун 65700-678-2047. Рукописи се не враћају.

У издавању часописа учествује и Самоуправна интересна заједница за научни рад Војводине

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САНВ бр. 418—18 од 23. маја 1973. године, **Гласник** је стручна публикација ослобођена основног и посебног пореза на промет.

РО Штампарија „Будућност“, Шумадијска 12, Нови Сад

